

Fašizem in intelektualci

Za intelektualce je spisal predsednik nekega deželnega sodišča v Nemčiji knjižico, ki je izšla na Češkem in ki dobro orisuje vse tiste poteze v fašizmu, ki zanimajo predvsem izobražence.

Za fašizem se ogreva mnogo intelektualcev v upanju, da jih bo rešil pred tonitvijo v proletarsko množico. Fašizem pred svojo zmago mnogo obeta mestnemu srednjemu stanu, po svoji zmagi si pa prav dosledno prizadeva, da vzame intelektualcem tisto, po čemer bi se oni morali odlikovati: duh, inteligenco. Dobro in koristno bo, če bodo slovenski intelektualci izvajali potrebne konsekvence iz naslednjih dejstev, ki jih navaja nemški jurist. Kajti vsak pokret, zlasti pa fašizem, je treba presojati po njegovem delu, ne pa po cirkuški reklami. Omenjeni nemški sodnik razčlenjuje najprej vprašanje

fašizma in duha.

Intelektualci so ljudje, ki na podlagi svoje predizobrazbe znajo čitati med vrsticami. Gospodovalni sistem fašizma pa zahteva, da se bere točno po njegovih vrsticah. Ne potrebuje ljudi, ki mnogo vedo in ki se mnogo duhovno udejstvujejo, temveč ljudi, ki znajo samo tisto, kar smatra fašistovsko vodstvo za pravilno.

Zato se fašizem in duh med seboj slabo razumeta. Fašizem potrebuje sicer agitatorje, pismarje in delavce, toda zavrača vsak duh, ki dvomi in ki s kritično raziskavo prodira do novih spoznanj. Duh je po svoji naravi svoboden, neutrudljiv raziskovalec in popotnik, večni motilec miru, pionir novih svetov. Fašizem pa proglašja sebe za najvišjo in končno stopnjo človeškega razvoja. »Zato trpi fašizem v svojem kraljestvu samo hlapčevske duhove, kimavce in petoliznike, potrebuje samo vernike in fanatike, toda nobenih dvomljivcev in kritikov.« Fašizem hoče biti nezmotljiv, ker vsak dvom v njegovo pravilnost in končnoveljavnost grozi, da ga premaga. Fašistovski vodje vedo iz zgodovine, kako sta dvom in kritika vsak človeški sistem razjedla, omajala in končno premagala; zato skušajo ohraniti svoj sistem s popolno diktaturo, s tem, da vprežejo vse duhovno delo v svoj jarem. Duh je pod fašizmom samo koristna domača žival vladajočega sistema.

»S slepci se ne da govoriti o barvah, s strogovernimi fašisti pa o potrebi duhovne svobode ne. V njihovem službenem reglementu ni najti te besede, zato je ona za nje ne obstoji.« Žal je med vseučiliškimi profesorji, sodniki, pesniki in novinarji fašistovskih dežel mnogo ljudi, ki rajši ostanejo čuvarji v raj, nego da bi hoteli jesti od drevesa spoznanja. Tem ljudem je popolnoma vseeno, kakšna zastava je razobešena ob vhodu v raj. Nimajo nobenega prepričanja, zadovoljujejo se s tem, da so plačani. Nočejo se učiti, vzgajati, duhovno napredovati, odkrivati nove svetove, samo

plačani hočejo biti. Toda na desetisoče intelektualcev je, ki se morajo z gnevom v srcu podrejevati fašistovskemu terorju. Niso rojeni za mučenike in junake, toda trpe pod fašistovskim pritiskom in koprne po svobodi. Je pa tudi na tisoče intelektualcev, ki so šli prej za fašistovsko zastavo v dobri veri, da bodo doživeli nov svet, boljšo ureditev človeških medsebojnih odnešajev. Sedaj se čutijo prevarane za svojo vero in si ne vedo več pomagati. Polagoma se prično zavedati, da so prinesli svojemu narodu ne sreče in blagoslova, temveč nesrečo in nazadovanje.

Med temi so bogoiskalci, ki so šli iskat resnico in življenje, milost in razodetje, sedaj pa razočarani strmé pred razkrinkanimi maliki.

Med njimi so iskalci pravice, ki so obupali nad krivičnostjo kapitalističnega sveta in so hoteli izkopati zaklade preteklosti. Sedaj doživljajo to, da v fašizmu neomejeno diktira pravo močnejši — t. j. kapital.

Tu so učitelji, ki so hoteli vzgojiti narodno prerajeno mladino, pa sedaj spoznavajo, da so vzgojili le žrtve še večje sužnosti in uklenjenosti.

Tu so inženjerji, tehniki, kemiki po obratih, uradniki po bankah, zavarovalnicah in trgovskih podjetjih, ki so se naveličali garati za čezmerno obogatitve posameznih velezaslužkarjev in ki so hoteli zato stopiti v službo naroda, pa sedaj na svojih telesih okušajo še bolj tiransko gospodstvo kapitala.

Tu so pesniki in misleci, ki so si od fašistovskega »prerajenja in vstajenja nacije« obetali novega razcvita narodne umetnosti, sedaj pa preseženi gledajo, kako neomejeno vlada povprečnost, fraza.

Vsi ti so mislili, da jim fašizem ne bo samo nekaj povedal, nego tudi nekaj dal. Sedaj stojé s praznimi rokami in razmišljujejo o svoji nečastni vlogi v fašistovskem sistemu.

Intelektualec v fašistovski državi

Fašizem ima svoj politični in gospodarski obraz. Politični fašizem se izčrpava v svojem nauku o državi. Ljudstvo in prostor sta mu le za snov in sredstvo za njegove politične namene. Država je pod fašizmom gospod in bog, ki ne trpi nobenih drugih bogov poleg sebe. Ta država pa ni noben prstén malik, našemljen fetiš, temveč organizem s svojim lastnim življenjem in zakonitostjo. Življenjski ritem države je po fašistovskem nauku tako silen in močan, da poleg sebe ne trpi nobenega drugega, temveč si popolnoma podreja vse druge organizacijske oblike kakor tudi vse poedince. Človek ni pod fašizmom nič, fašistovska državna oblast pa vse. Država je komet, ki neizprosno vodi za seboj milijone atomov — poedincev. Fašistovski državni aparat obvlada človeka v vsem njegovem življenjskem izražanju, človek mu je zgolj predmet in orodje, slepo pokoren hlapec. Namen fašistovske države opravičuje vso uporabo in zlorabo oblasti, pa tudi uničenje posameznih ljudi.

Tako je fašizem izrazito, popolno nasprotje liberalizma, ki izhaja od poedinca in ki daje državi le omejene pravice; je pa tudi v popolnem nasprotju s socializmom, ki je vedno smatral za svojo nalogo, da je zaščitnik človeka napram posvetni in cerkveni oblasti.

Fašizem je proti vsaki delitvi državne oblasti, posebno proti tradicionalni delitvi na zakonodajno, izvrševalno in sodno oblast. Fašizem je antiparlamentaren, ne trpi, da bi voljo državne oblasti kakorkoli omejevala podrejena volja podložnikov (državljanov v pravem pomenu besede fašizem ne pozna). Fašizem je antifederalističen in proti samoupravi občin,

ker bi ga tudi v najnižjih področjih organizirano samostojno življenje oviralo. Fašizem je proti vsem osnovnim državljanskim in človečanskim pravicam, ker je zanj človek le sredstvo za fašistovske državne namene.

Stališče intelektualca napram fašistovskemu državnemu nauku zavisi od tega, ako more po razumnem pretehtanju priznati njegovo pravilnost in nezmotljivost, in kakšna vloga je določena njemu v okviru tega državnega sistema. Recimo, da morajo vladati le voditelji oziroma en sam voditelj, kakor pravijo fašisti. Če je večina državljanov omejena po svojem razumu tako, da more le majhna voditeljska skupina spoznati interese splošne blaginje, se vendarle takoj vsili vprašanje, s kakšno pravico je neka določena »voditeljska« skupina poklicana, da vlada nad vsem narodom. Tirani imajo razlog, da se odgovoru na to vprašanje izognejo. Kajti v resnici ne morejo dokazati svoje poklicanosti in izvoljenosti. Sklicujejo se n. pr. kot da so izvoljenci neke posebne dobre rase. Toda baš na podlagi nauka o rasah je Münchenski profesor rasnega nauka Gruber označil »führerja« tako-le:

»Glava in obraz slaba rasa. Mešanec. Nizko, izginjajoče čelo, močne ličnice, temni lasje. Kratki brki pod nosom dajejo obrazu nekaj posebno izživalnega. Izraz obraza ni izraz zapovedujočega, ki sam sebe popolnoma obvlada, temveč izraža blazno razburljivega človeka.«

Ne morejo se sklicevati niti na svoj božji izvor niti, da so »po milosti božji«. Tudi ne morejo trditi, da so »aristoi«, najkrepostnejši. Fašistovski voditelji pridejo navadno na oblast s prevaro ali nasiljem, se drže nasilno na oblasti in pripisujejo sebi sposobnosti, pravice in prednosti drugih državljanov.

Razumen človek ne more nikogar priznavati za voditelja, četudi se ta sam smatra za Napoleona ali Mesijo. Upravičeno zahteva, da nekdo dejansko pokaže svoje sposobnosti za voditelja. Lepi govori in močan glas še ne kaže državnika. V demokratično urejeni družbi je dana možnost, da se popravi napaka, ki se je napravila pri izberi voditeljev. Pod fašizmom pa voditeljskega vprašanja sploh ni, ker se ne da voditelja odstraniti z nunenjem, s sodbo o njegovih zmožnostih, niti z volitvami, temveč samo s silo. Fašizem vsili vsem podložnikom oboževanje enega nezmotljivega voditelja. Fašizem izpreminja državljane v oboževalce malikov, v kadeče Bizantince, smehljajoče se avgure, ki skrivajo svoje zaničevanje do tirana s priskutnimi slavospevi.

Za take človeške, razumne ugovore proti fašistovskemu gospodovalnemu sistemu so marsikateri častihlepni intelektualci in zlasti napolintelektualci gluhi. Brezbrižni so za državljanske svoboščine in pravice večine v upanju, da se bodo sami pririli do voditeljske kaste. Naj si bodo na jasnem vsaj v tem, da o njihovem položaju ne odloča njihovo znanje in zmožnost, temveč edino-le dobra volja samozvanih izvoljencev. Milost gospodov je kaj nestalna. Pod fašizmom roma lahko današnji zrakoplovni minister že jutri v prognanstvo v Libijsko puščavo, če »voditelj« opazi pri njem samostojne misli. Brezmejna moč enega človeka vodi v samovoljnost, muhavost, tiranstvo.

Vsak intelektualec bi moral zavračati sistem, ki odreka človeku pravico do lastnega življenja in ki spreminja državljana v čredno žival. Naj bo meja med življenjskimi pravicami posameznika in med pravico družbe, da zahteva žrtve od svojih članov, še tako sporna in teoretično sploh ne-

določljiva; naj velja, da zadnji namen naroda in človeštva ni »grda udobnost«, temveč veličina v izpolnjevanju zgodovinskih nalog, kljub temu se ne more in se ne sme priznati, naj se celi narodi, vsi ljudje slepo žrtvujejo za častihlepne namene poedincev, ki jih ti sami oznanjajo kot neke višje interese. Merilo za veličino državnega voditelja ne more biti Džingis-kan, ki je dal iz svoje častihlepnosti in krutosti poklati milijone ljudi. Nihče nima pravice zahtevati od človeka, da vse, kar mu je sveto in drago, ljubezen, prijateljstvo, prepričanje in znanje brezpogojno žrtvuje za neke temne namene drugega človeka.

Skladnost volje vseh državljanov z voljo državnega vodstva je lep cilj, ki se pa ne da izsiliti. Dokler bodo trajala nasprotstva kapitalističnega gospodarskega sistema in dokler se bodo križali med seboj na vedno ožjem prostoru različni interesi državljanov, ne bo ta cilj niti približno dosegljiv. Popolna soglasnost do zadnje malenkosti, kakor ni dosegljiva, bi tudi srečna ne bila za človeštvo. Le s trenjem mnenj, dokazov in protidokazov napredujemo k višjim oblikam.

Intelektualec v fašistovskem gospodarstvu

Fašizem ima svoje gospodarske korenine v malomeščanstvu. To je tista družbena plast, ki radi mehanizacije, tehničnega napredka in kapitalistične monopolizacije vedno bolj pada na stopnjo proletariata, to je v brezposestno stanje. Dokler so bili intelektualni delavci bolj redki, so imeli visoko ceno na delovnem trgu. S splošno šolsko obveznostjo, z velikim obiskom univerz in tehničnih šol in z mehanizacijo vsega dela po obratih je postal intelektualec zelo cenena delovna sila. Često je slabše plačan od dobrega, kvalificiranega delavca. Samovoljnosti in izkoriščevalnosti podjetnikov je tudi bolj izpostavljen nego delavec. Nikdar ni imel trdne strokovne organizacije, ki je omogočala v času gospodarske konjunktore delavcu dosego višjega življenjskega standarda.

To stališče intelektualnega delavca med podjetniki in ročnimi delavci pojasnjuje njegovo politično usmerjenje: postal je sovražnik kapitalizma, ki mu vedno bolj spodkopava prejšnji družabni položaj, in je zato za izpremembo tega sistema. Za socializem (ki ga v svoji neorientiranosti smatra le za zadevo ročnih delavcev) se pa smatra za prevzvišenega in hoče zato imeti neki »višji«, posebne vrste socializem in radi svoje nacionalistične vzgoje se navdušuje za neki »narodni socializem«. Delavsko gibanje, njegove strokovne organizacije, njihov politični vpliv, bolniške blagajne in delavske zbornice jih navdajajo z zavistjo in sovraštvom. Intelektualec si prične domišljati, da je njegovemu vedno manj vrednemu položaju v gospodarskem življenju in v državi kriv politični sistem demokracije. Meščanski časopisi ga potrjujejo v tej domnevi. Tako postane nasprotnik socialističnega delavskega gibanja, antimarksist, »narodni socialist«. Gospodje od velike industrije in borze so hitro zavohali, da bi se dal vsi ti obupani malomeščani in intelektualci izkoristiti kot prav dobri in kričavi zavezniki. Fašistovsko gibanje, ki je spočetka hotelo biti povsod protestno gibanje proti koncentraciji kapitala in proletarizaciji srednjega stanu, je kapital pokupil hkrati z njegovimi »voditelji« in ga spravil v svojo službo proti delavstvu. Danes so znane zveze med finančnim kapitalom in fašizmom raznih držav. Kakemu kapitalističnemu časopisu se včasih zareče, da sam prizna, da je edina naloga »narodnega socializma« ali fašizma, da stre delavsko gibanje in da zavre razvoj v resnični socializem.

Tako piše glasilo nemških rudniških kapitalistov »Deutsche Bergwerk-zeitung«:

»Bolj nego narodnosocialistična agitacija so dejanja nove vlade vzbudila spoznanje, da je socializem tretje države direktno nasprotstvo tega, kar marksizem označuje za socializem.«

In to je res. Ker kapital še nikoli ni imel take neomejene moči, delavec in nameščenec pa še nikoli nista bila tako zaslužnjena in brez pravic kakor pod fašizmom.

Intelektualna mladina je šla za fašizmom ne zato, ker je hotela umreti, temveč zato, ker hoče živeti. Pod fašizmom je upala dobiti službe. Fašizem je potreboval za svoj razmah mladih ljudi, zato jim je veliko obljubljal. Ko pa je prišel na oblast, je prišlo do služb samo nekaj srečnih, ki imajo zveze in poznanstva, ki segajo do voditeljske kaste. Za desetstisoče so pa ostale prisilne kompanije, ekserciranje in brezposelnost. Nebeška lestvica povzdige, o kateri so sanjali intelektualci, se je izpremenila v zasilne stopnice. Fašizem je razočaral intelektualce tudi v njihovih gospodarskih nadah.

Po velikem ovinku v fašistovsko zablodo in strahovlado bo intelektualcem jasna izbira: ali naj bodo zaščitna garda popadajoče preteklosti ali udarna četa bodočnosti. Našim intelektualcem naj bo glasen memento ta izpoved nemškega jurista, bridka izkušnja intelektualcev v državah, kjer je zmagal fašizem, da ne bodo sledili vabam raznih pustolovcev, ki tudi v naših krajih delajo reklamo za »narodni socializem«, da ne bo treba še nam izpiti do kraja tega keliha trpljenja.

Človeštvo mora zgraditi novo družbo, če noče propasti. Ta nova družba čaka svoje pionirje in inženerje. V družbi s socializiranimi produkcijskimi sredstvi se ne bo več intelektualni delavec izrabljal in žrtvoval za bilance delniških družb, temveč bo delal vsej družbi in sebi v korist. Ročni in duhovni delavec si bosta v socializmu podala roke k večni zvezi znanosti in dela, znanosti in ljudstva.

—elj.

Gaetano Salvemini, Giacomo Matteotti

10. VI. 1924 — 10. VI. 1934

Letos poteka 10-letnica mučeniške smrti znamenitega italijanskega socialističnega prvaka in poslanca Giacoma Matteottija, ki so ga fašisti zavrtno umorili. Umor je karakterističen za fašistovski režim in za moralno njegovih voditeljev. ter je izzval ogromno senzacijo v Italiji in v inozemstvu ter meče svojo senco daleč naprej na ono, kar se bo še godilo v Italiji. Nihče ni bolje zbral podatkov o tem umoru in dukomentirano opisal vso stvar nego Gaetano Salvemini, nekdanj profesor zgodovine na florentinski univerzi, a sedaj eden izmed najuglednejših italijanskih emigrantov, ki živi v Londonu. Njegova knjiga »Fašistovska diktatura v Italiji«, ki jo je napisal v izgnanstvu in ki je izšla najprej v angleščini v Londonu, je razdeljena na pet delov z naslovi: »Revolucija, ki se v resnici ni zgodila«, »Kako je prišlo do diktature«, »Vlada pobijalcev«, »Pravica do ubijanja«, ter peti in največji del z dodatki, ki je posvečen slučaju Matteottija. Iz slednjega prinašamo sledeče:

Giacomo Matteotti je zbral cel kup faktov in dokumentov, s katerimi je poskušal osvetliti metode in plodove fašistovske diktature ter jih je objavil poleti 1924 (še isto leto je izšla angleška izdaja). Aprila 1924. so bile

mobila in prijavil zadevo policiji 12. junija. S pomočjo te številke se je preiskava zasuknila v pravo smer, za Filipellijem in Duminijem. Brez te številke bi zločinci — verjetno — ostali neodkriti. Za Duminija se je vedelo, kdo je in kaj je, pa se je takoj vsililo vprašanje, odkod je prišel nalog za umor Matteottija in kdo ga je naročil?...

Ko je šef rimske policije obvestil Mussolinija 12. junija popoldne, da je policija s pomočjo številke dognala, čigav je avtomobil in kdo je bil v njem, se je Duce globoko zamislil, ali hitro se je sam v sebi odločil in še isti večer je sredi razburjenosti v skupščini dal pomirjujočo izjavo o nenadnem izginotju Matteottija, — »kedaj in kam, da se še ne ve definitivno, ali pod okolnostmi, ki opravičujejo misel na zločin«. »Ako je v resnici izvršen« — je pripomnil, da je »osebno naročil policiji najnatančnejšo preiskavo in lov za zločinci v Rimu, v okolici Rima in ostalih mestih in po sosednih deželah.« Hkrati je izjavil, da je policija že odkrila sumljive sledove in »nič se ne bo opustilo, da se stvar razjasni in da se krivci primejo in izroče v roke pravice« — tako je zaključil izjavo. Ali pri vsej odločnosti in ogorčenosti Duceja, je neki republikanski poslanec (Chiesa) zakričal med njegovim govorom: »Tudi vlada je sokriva!...« Treba je bilo ukreniti vse, da se ta sum pobije.

Prvi je bil aretiran Dumini. Ta je spočetka vse tajil, ali ko je videl, da so ga resno zaprli in da ga ne izpuste iz zaporu, je začel govoriti. Poskus fašistovskih voditeljev, da se obrne pažnja publike v drugo smer in da se umor Matteottija prikaže kot posledica in maščevanje za umor nekega fašista, katerega so izvršili fašisti iz njegove ožje domovine, je še bolj razburil svet in povečal sum proti tistim, ki so izmišljotino objavili v Filipellijevi »Corriere Italiano« (13. junija). To sta bila Rossi in Finzi (Finzi, pomočnik ministrstva notranjih zadev), tedaj poleg Marinellija prvi pomočniki ministrskega predsednika in njegov najzvestejši pristaš. Opozicija je razumljivo izkoriščala priložnost in podžigala zanimanje ljudstva s tem, da je v posebnih izdajah objavljala vsako posameznost o umoru in njegovih okoliščinah.

Treba je bilo hitro reševati situacijo. Mussolini je drugi dan, 13. junija ponovno govoril v parlamentu, da ožigosa zločin in da še enkrat prepriča narodne očete in preko njih celotno javnost, da bodo »krivci prijeti in izročeni v roke pravice« in da so nekateri — med njimi Dumini — že v zaporu. »Ako je še kdo v tej hiši,« je nadaljeval Duce s svojim najvišjim patosom, — »ki ima pravico biti užaloščen in, da še dodam, razžaljen, sem to jaz. Ta zločin, ki izziva tolike izlive srda in besnosti, je mogel narediti samo nekdo od mojih sovražnikov, ki je dolgo koval ta satanski zločin. Mi od vlade imamo brezmejno mirno vest... Zakon bo storil svoje... Bolj nego strašno, je to delo ponižujoče, brutalno. Pred takšnim zločinom ne more biti oklevanja. Mora se končno napraviti razlika med politiko in zločinom!« Tako je govoril Mussolini. In v resnici je sodišče vzelo stvar v roke, — ker je bilo prisiljeno. Ali med tem je bilo treba, da nekdo plača, da bi se škandal in kriza polegla. Ta nekdo so bili poleg — Duminija in drugih — Filipelli, ki je bil takoj nato aretiran, in še Rossi in Finzi. Ti so bili vrženi v žrelo javnega mnenja, da bi se to malo pomirilo, in — da bi se pridobilo na času. Na Rossija je padel sum zato, ker ga je v njegovem presbiroju često posečal Dumini. A Finzi je bil sam iz Roviga in »Corriere Italiano«, ki je napisal ono izmišljotino, da je morilec Matteottijev iz njegove ožje domovine, je tako nehote obrnil pažnjo javnosti na pomočnika ministra policije.

Iz izjav aretirancev, iz spiskov sodne preiskave in razprave pred senatno komisijo v slučaju Matteotti, t. j. iz zaslišanja obtoženih in prič — začeniši od Duminija pa do Finzija — se razvidi, da je bil Matteotti umorjen po naročilu nekoga drugega. Kdo so ti neki drugi? Sodišče je konstatiralo, da sta bila to Rossi in Marinelli, oba člana eksekutive (kvadrumvirata) fašistovske stranke. Rossi v svojem memorandumu zaničuje, da bi bil sam zapleten v zločin, ali priznava, da je vedel, za kaj gre in da je v drugih slučajih nasilja nad uglednimi člani opozicije izvrševal navodila voditeljev ali jih z njimi skupaj zamišljal. Sodelovanje Marinellija je izven vsake sumnje; tudi petorica ostalih obtoženih je izpovedala soglasno, da jim je Marinelli imenoval samega Vodjo kot ukazovalca v tem slučaju, kar so tudi drugi potrdili. Najjasneje je o tem govoril Finzi v svojem pismu bratu, o katerem več prič podaja soglasne izjave. Finzi je Matteottijev umor pripisoval neki tajni teroristični družbi v okrilju fašistovske stranke, ki jo je sam Duce imenoval svojo »čeko«. Takratni šef rimske policije general De Bono, eden izmed voditeljev pohoda v Rim in komandant milice, je izpovedal pred senatno komisijo med drugim tudi to: 12. junija, torej dva dni po umoru so se zbrali v ministrstvu notranjih del on (De Bono), Rossi, Finzi in Marinelli. Med njimi se je razpletel ta-le pogovor:

Rossi: Torej vi v resnici nameravate aretirati Duminija in druge? De Bono: Zakaj ne?

Rossi: Dobro, ali napravite rajši komedijo: imejte jih pod ključem nekaj dni, a potem jih izpustite. — De Bono: Zakaj?

Rossi: Ker bodo govorili in izjavili, da jim je ukazal on.

De Bono: On? Kdo, on?

Rossi in Marinelli: No, ministrski predsednik.

Finzi in jaz (De Bono) sva zazijala. Ali Rossi je ostal pri svoji trditvi. Marinelli pa je izjavil, da je bil začuden, ko mu je Rossi sporočil Ducejevo nakano, da bi se rad otresel Matteottija. Zato je poiskal dne 5. junija gospoda Mussolinija, da ga vpraša, da-li je potrebno, da se ustanovi neke vrste »čeka« z Duminijem na čelu, da opazuje nasprotnike in jih zasleduje. Premijer, pravi Marinelli, je pristal...

Sam Dumini je pred preiskovalnim sodnikom večkrat pretil, da bo povedal vse, kar ve, pa je tudi povedal dosti obtežilnega za glavne intelektualne sokrivce v zločinu, imenoval je tudi Vodjo. Tako je v nekem pismu Finziju iz zapore (23. julija 1924) pisal, da še ni nikogar kompromitiral, niti ministrstva policije, niti ministrskega predsednika, ali da se bo pričel posluževati dokumentov. »Nisem razporežen, da se na takšen način žrtvujem... Prav bi napravili, če to poveste ministrskemu predsedniku.« To pismo se nahaja med sodnimi akti.

Za Matteottijem so prišli na vrsto še drugi: Amendola, Nitti, Forni, Gobetti. Ali prišle so na vrsto tudi cele stranke in druge organizacije, predvsem celoten nefašistični tisk. To so posebna poglavja, ali samo eno je v vsem isto: duh in način. Matteottijev umor pa pomeni kulminacijsko točko v političnem razvoju fašizma, ker se s tem datumom konča vsak zakon za državljane pod fašistovsko oblastjo.

31. julija 1925 je bila izdana amnestija za obsojence v zadevi Matteottijevega umora. Nevarnost je minula, a že 3. januarja je Mussolini v parlamentu lahko vstal in glasno rekel: »Pred tem forumom in pred narodom Italije izjavljam, da jaz sam prevzamem moralno, politično in zgodovinsko odgovornost za vse, kar se je zgodilo«...

Nova avstrijska ustava

...Novo (avstrijsko) ustavo je treba le pozdraviti!

(Slovenec, 5. maja)

Ko je Dollfuss postal avstrijski kancelar, je prisegel, da bo spoštoval republikansko ustavo, ki je jamčila avstrijskemu ljudstvu politično svobodo in mu dajala pravico, da samo po svojih svobodno izvoljenih poslancih in s splošnim ljudskim glasovanjem odloča o usodi svoje države. Pri-sega ga pa ni ovirala, da bi ne bil že meseca marca lanskega leta pod ner-esno pretvezo, da je parlament zaradi odstopa predsedstva postal nesposoben za delo, izzigral republikansko ustavo in uvedel v družbi s knezom Starhemborgom svojo lastno diktaturo.

Uvedbo diktature je navidez utemeljeval z zakonom o vojnem go-spodarstvu iz leta 1917. Ta zakon, ki je bil izdan sredi vojne, je dajal vladi pooblastilo, da sme, dokler trajajo izredne vojne razmere, izdajati po-trebne odredbe za pospeševanje in obnavljanje gospodarstva in preskrbo-vanje prebivalstva z živili in drugimi potrebnimi rečmi. Na podlagi tega zakona je tedanja cesarska vlada izdajala različne ukrepe glede aprovi-zacije, glede sladkornih kart, glede krme za živino, glede oskrbovanja in-dustrije s sirovinami in slično. Veljavnost tega zakona je bila omejena samo za čas vojnih razmer. Vojna se je končala l. 1918 in je s koncem vojne ta zakon izgubil svoj zmisel. Vendar pa ta zakon nikoli ni bil izrečno razveljavljen in tako se ga je Dollfuss poslužil, da je z njim »pravno« utel-meljal svojo samovlado.

Kakor se je izkazalo, je bil glavni namen njegove vlade, da odstrani republikansko ustavo v Avstriji. Že na avstrijskem katoliškem shodu, ki se je vršil v jeseni lanskega leta, je Dollfuss v svojem govoru napovedal, da je najvažnejša naloga njegove vlade, dati Avstriji novo ustavo, ki bo temeljila na stanovski podlagi po načelih papeževe okrožnice Quadrage-simo anno. Tej njegovi nakani pa je stala nasproti močna avstrijska so-cialna demokracija, ki je bila edina odkrita zaščitnica dotedanje ljudske ustave. Treba je torej bilo njo spraviti s pota. Ker je Dollfuss imel na raz-polago vso organizirano in moderno oboroženo vojaško, orožniško in po-licijsko moč, je lahko riskiral, da je izzval socialistični Schutzbund, ki je v svojem pravičnem boju za obrambo zakonite ustave in ljudskih pravic v teh okoliščinah moral podleči. Tako si je Dollfuss s topovi in strojnicami preko zaprisežene ustave odprl pot k novi ureditvi države na stanovski in katoliški podlagi.

Novo ustavo je napovedal že za letošnjo veliko noč. »Vstajenje Av-strije« je hotel simbolično združiti s praznikom vstajenja. Pa se je nekaj zateknilo in tako je nova ustava, ki jo je krojila Dollfussova vlada na svojih zaupnih sejah, ne da bi bila kakorkoli vprašala avstrijsko ljudstvo, prišla na dan šele 1. maja. Da bi novi, s krvjo krščeni ustavi dal videz le-galnosti, je Dollfuss sedaj, kljub temu, da ni bilo predsedstva, sklical Na-tionalrat. Seja Nationalrata sicer niti po prvotnem mnenju njegovih hišnih juristov ni bila sklepčna, ker se je ni udeležila niti polovica poslancev. Vsa ta komedija novi ustavi ni mogla dati značaja legalnosti in je ves njegov postopek samo pohujšal vse tiste, ki mislijo, da je pravica eno in sila drugo.

*

Oglejmo si sedaj, kakšna je nova ustava na stanovski in katoliški podlagi.

Enciklika Quadragesimo anno je zelo splošna in ne daje jasne slike, kako naj bi bila organizirana prava stanovska in katoliška država. To podrobno delo prepušča katoliškim državnikom. Dollfuss, dr. Ender, Starhemberg in njih ustavni eksperti so gotovo katoliški državniki, saj so ponovno izjavili, ga dodo uredili Avstrijo po načelih enciklike. Za nasvete in pomoč jim je bila na razpolago tudi dunajska nuncijatura. Tudi sam papež je takoj, čim je bila ustava razglašena, poslal avstriškemu narodu svoj poseben blagoslov. Ne more torej biti dvoma, da je nova ustava prvi v zglede državne ureditve na pravi katoliški podlagi.

To dokazujejo vse njene odredbe. Prejšnja ljudska ustava je temeljila na nekatoliškem načelu, da vse pravo in vsa oblast izhaja iz ljudstva. Po katoliškem nauku izvira vsa oblast od Boga. To načelo je sprejeto že v uvodni stavek nove ustave, ki se glasi: V imenu Boga vseмогоčnega, od katerega izhaja vse pravo, se daje avstriškemu narodu ta ustava.

Po prejšnji ustavi je bila Avstrija demokratična republika. Nova ustava je ime republika sploh izbrisala. Uvedla je zopet črnotrumenega dvo-glavega Habsburškega orla in je črtala iz ustave določbo, da so Habsburžani za vedno izgnani iz Avstrije in da je imovina Habsburške hiše zaplenjena v prid avstrijski republiki. Avstrija po novi ustavi ni več republika. Tudi še ni monarhija, vendar so Habsburžanom vrata zopet odprta.

Glede državljanskih pravic je v novi ustavi določeno, da so vse te pravice omejene z zakonom in da se morejo tudi popolnoma odvzeti. Niti enakost pred zakonom ni več brezpogojno zjamčena. Nasprotno. Nova ustava izrecno razlikuje takorekoč dva razreda državljanov, namreč patrijotične, ali kakor se v sedanjem avstrijskem jeziku pravi, domovini zveste državljane in nepatrijotične državljane. Slednjim odreja nova ustava vsako politično pravico. Samo »domovini zvesti«¹ državljani lahko dobijo javno službo in lahko vrše politične funkcije županov, članov deželnih zborov in drugih javnih zastopov. Ni pa nobenega merila, kdo je domovini zvest in kdo je protidržaven element in bo o tem pač odločala vlada po svoji volji.

Prav posebno je okrnjena svoboda tiska. Zopet se dopušča uvedba predcenzure. Niti znanost in znanstveno raziskovanje ni več popolnoma svobodno, temveč je omejeno po dolžnosti javnega urada. Ker so vseučilišča državne ustanove in profesorji državni uradniki, bo svoboda znanosti odvisna od interesov državnega režima.

Katoliški značaj ustave je poudarjen zlasti tudi s tem, da je katoliški cerkvi priznano prvenstvo in da so določbe konkordata sprejete v ustavo kot nje bistven del.

Vse politične pravice ljudstva so odpravljene. Nikakih volitev ni več. Člani zvezne skupščine, državnega sveta, kulturnega sveta, stanovskega sveta, deželnega sveta, člani deželnih zborov in vseh drugih javnih zastopov bodo imenovani bodisi direktno od vlade ali pa pod njenim vplivom. Ljudstvo nima niti v občini več splošne volilne pravice in bodo tudi župani morali biti potrjeni od okrajnih glavarjev. Tudi zakonodajna pravica pripada vladi. Edino vlada sestavlja zakonske predloge in jih sme zvezni zbor samo brez debate ali sprejeti ali odkloniti, ne pa jih spreminjati. Vlada pa sme tudi zvezni zbor razpustiti, ako ne sledi njeni politiki. Kakor stvari stoje, je sedanja ustava kakor nalašč prikrojena za kancelarja Dollfussa in podkancelarja Starhemberga, ki bosta pod

krinko nove ustave skušala diktatorično vladati ne samo v državi, temveč tudi v deželah in občinah.

Tudi deželne avtonomije ni več. Vsaka diktatorična država je centralistična in tako je tudi Avstrija po novi ustavi centralistična, čeprav je na videz in po imenu zvezna država. Deželni glavarji se ne volijo, ampak jih imenuje vlada. Tudi deželni zakoni veljajo samo, če jih potrdi zvezni kancelar. Vsi deželni uradniki so državni uradniki. Deželam je ostalo samo še ime in pa spomin na nekdanjo avtonomijo.

Razen tega so predvidene posebne zasilne določbe, po katerih sme vlada sama, ne da bi vprašala zvezni zbor za mnenje, izpreminjati stare in izdajati nove zakone. S pomočjo zveznega predsednika pa sme celo sama izpreminjati ustavo.

Skratka: Vse ljudske pravice so odpravljene ali skoro popolnoma okrnjene. Vsako odločanje ljudstva ali vplivanje na vlado je izključeno. Pri tem položaju je samo prav, da se je črtala določba, da je Avstrija demokratska republika.

*

Poglejmo še, kako so Dollfuss in njegovi katoliški državniki rešili vprašanje stanovske države.

Stanovska država je danes moda. Je čudežno zdravilo, ki naj bi izlečilo gopodarsko krizo, premagalo razredni boj in vpeljalo harmonijo in slobo med ljudmi in stanovi, in zlasti med delodajalci in proletarijatom. O stanovski državi se je nafantazirala in napisala doslej že cela skladovnica knjig, brošur in člankov. Križ je v tem, da niti dva stanovska proroka nista istih misli. Vse govorjenje o stanovski državi je tako nejasno, da baš ta nejasnost zapeljuje ljudi, da pričakujejo od stanovske države odrešitve. Eno pa je gotovo, da namreč tisti redki ljudje, ki si pod tem sploh kaj predstavljajo, mislijo s stanovsko državo premostiti tisti prepad, ki v kapitalističnem gospodarstvu obstoji med kapitalizmom in med proletarijatom, in sicer na ta način, da bi enotnost in solidarnost proletarijata razbili in razkosali na več delov s posebnim stanovskim videzom in z različnimi ali celo nasprotnimi interesi. Namesto razrednega nasprotstva, utemeljenega v gospodarski strukturi, naj bi stopilo več stanovskih nasprotstev čisto sebičnega in v grdem pomenu besede materialističnega značaja. Ljudje niso angeli. Taki stanovi bi se med seboj zgrizli, če bi se smeli. Stanovska država se sploh da misliti samo v avtokratičnem režimu, ki s silo drži stanove na uzdi. Lahko se reče: kdor je premišljeno in ne samo iz neumnosti zagovornik stanovske države, ta je nasprotnik ljudske svobode in enotnosti in solidarnosti delavskega razreda.

Stanovska država se doslej še vedno giblje v kraljestvu fantazije. V Italiji ustanavljajo stanovsko državo že 8 let in so sedaj iztuhtali, da bodi v državi 22 stanov. En stan izmed teh 22tih naj bi tvorili tiskarniška in papirniška industrija skupno. Kako pa se tiskarska in papirna industrija gledata med seboj, smo videli pred letom dni, ko so naši tiskarji in tipografi izdali hud protest proti papirni industriji.

Ker je Dollfuss napovedal, da bo dal državi stanovsko ustavo, in sicer celo na krščanski podlagi, je bila radovednost velika, kakšna bo ta stanovska država.

Vsi, ki so bili radovedni, so sedaj zelo razočarani. V novi ustavi namreč o stanovski ureditvi ni najti drugega, kakor da bodo stanovi imeli nekako samoupravo in potem stanovske zbornice tudi neki vpliv na zake-

nodajo. Razen tega se v ustavi predvideva 7 glavnih stanov, namreč kmetijstvo, industrija, obrt, trgovina, denarno gospodarstvo, svobodni poklici in javna služba. Vse drugo pa, — obljubuje ustava — bo odredil poseben zakon, ki pa bo šele izšel. — Radovedneži bodo torej morali še potrpeti in nekaj časa še počakati na stanovsko državo.

*

Iz tega pregleda je razvidno, da se z novo ustavo uvaja v Avstriji nekaj avtokratičen režim, da je uničena deželna in občinska samouprava in da je avstrijsko ljudstvo oropano svoje politične svobode in svojih državljanskih pravic.

Zelo je dvomljivo, ali se bo ta ustava sploh mogla uveljaviti. Gotovo pa je, da se trajno ne bo mogla držati. Dr. Ender, ki velja za nje redaktorja, je mnenja, da jo bo treba še temeljito preurediti, bodisi v celoti ali pa vsaj deloma. On sam zelo resignirano izjavlja: Kakršnokoli usodo je gospod Bog namenil novi ustavi: njegova volja naj se zgodi! S. P.

Rudolf Golouh, Vzporedba

V dveh tednih dva nova državna preobrata, čeprav iz različnih razlogov in z različnimi cilji: letonski in bolgarski. In vse kaže, da vrsta naglih, radikalnih izprememb v notranjem sestavu držav še ni zaključena. Eno je gotovo: današnji čas ne trpi stagnacije. Kakor da je nemirno geslo današnje tehnicizirane civilizacije: »tempo, tempo!« postalo tudi politično geslo, zajelo ljudi in države, vse naglo sili in pritiska iz ustanovljenih razmer, vseeno kako, vseeno kam. Psihoza mas, ki je bila po vojni usmerjena v skrajno levo, se sedaj pojavlja znova s težnjo večinoma v obratni pravec. Napačno bi bilo to zanikati, napačno pa tudi, izvajati iz tega samo pesimistične sklepe. Vsi ti dogodki so predvsem le dokaz neuravnovešenosti in neznosnosti razmer, v katerih živimo, dokaz slabosti, nesigurnosti in neurejenosti notranjega in zunanjega stanja držav, dokaz, da hoče svet izsiliti kakorkoli neko dokončno, stalno rešitev. Za ene je ta rešitev v radikalni likvidaciji vseh takozvanih liberalno demokratskih sistemov vladanja, za druge v še večjem potenciranju ljudskih svoboščin in ljudskih pravic, nego jih zmorejo demokratsko kapitalistične države. Dva osnovna nazora se križata, izpodrivata, pobijata, obema je skupna le ena temeljna zahteva: Današnje stanje se mora izpremeniti. Za oboževalca katastrofalnih ljudskih razpoloženj in katastrofalnih rešitev predstavlja današnji čas najidealnejšo podobo, najugodnejšo priliko za apokaliptična pričakovanja — za treznega dijalektika, ki presoja javne pojave po konkatenciji in mehaniki ekonomsko-političnih dogodkov, pa samo nujno nadaljevanje zgodovinskega spora za novo normalnejšo in pravičnejšo ureditev sveta, spora, ki postaja toliko ljutejši, kolikor bolj se približuje svoji zadnji, odločilni fazi.

Današnji čas lahko vzporedimo s stanjem Evrope po nastopu liberalizma. Tudi takrat so sledili prevrati prevratom — države, ki so dotlej vztrajale pri svojih starih fevdalno-srednjeveških uredbah, so pod vplivom nove demokratske dobe, ki si je desetletja težko krčila pot, izpreminjale ustavo, rušile polagoma pod pritiskom novih razmer razvijajočega se industrijalizma in dvigajočih se ljudskih mas stoletne privilegije. Tudi v tem

času ni bilo samo stalne evolucije, bile so tudi opasne involucije, pot ni šla ravno in trajno navzgor, ni bilo stalnega napredovanja, bilo je tudi nazadovanja. Končni uspeh petdesetletne borbe je pa bil za usodo in razvoj sveta vendarle pozitiven. Ogromni razmah kapitalizma, liberalizma in prebujenih ljudskih mas in njenih idej, ki je trajal nato vse do svetovne vojne in preko, je bila obilna žetev tega velikega časa.

Vzporedba med tedanjimi in današnjimi dogodki in logični zaključek, ki iz nje sledi, drži v polnem obsegu, čeprav gredo naperi današnjega časa v dobršnem delu Evrope za tem, da se uničijo ravno uredbe in pridobitve liberalizma. Ista ekonomska, družabna in mednarodna nesoglasja, ki so silila evropske države v dobi процvitačóga kapitalizma, da skušajo s sredstvi demokracije izravnati krivičnosti in ustvariti neko harmonijo med posameznimi ljudskimi sloji, silijo danes države, da ustvarijo, v času potenciranih in poostrenih nasprotij v notranjem in zunanjem življenju držav, neko novo stanje, ki naj pomaga vsaj začasno zavladati položaj in odbiti preteče opasnosti.

Ali kakor liberalna, tako tudi sedanja fašistična doba, čeprav večinoma samo ruši svobodo, ustavnost, izročila, tradicije in gibanja demokracije, čeprav je vsa naperjena proti stremljenjem bodočnosti, ne bo tem stremljenjem le v škodo in ne bo nazadnje značila le koraka nazaj — ob njenem zatonu bodo vidne posledice njenega strahotnega, ali aktivnega poseganja v socialne, politične, gospodarske in mednarodne borbe in probleme: upropaščujoč liberalizem, onemogočujoč svobodno, normalno uveljavljanje ljudskih slojev in ljudskih teženj v državnem življenju, jemajoč poslednjo možnost mirnega, normalnega razpleta socialnih in mednarodnih sporov je sicer pospešila radikalizacijo oblike in sredstev politične borbe ali je tudi premaknila neko stanje z mrtve točke. Premaknila na slabše, pa tudi prebudila in potencirala sile, da ga premaknejo na boljše.

Gornja vzporedba pa vsiljuje logično še drugo. Liberalizem je zaključil svoj svetli dan l. 1914, z vojno, ki je dvignila kontinente, pretresla in razrušila stari svet bolj kot katerakoli najbolj divja revolucija. Liberalna demokracija je predstavljala napram današnjim diktatorskim fašističnim režimom vse bolj normalni, umirjeni in organski red državnih enot, nego današnje skrajno napete, šovinistično skrajno zanešene, vojaško skrajno oborožene fašistične države. Če ni mogla Evropa l. 1914 pri tedanjih gospodarsko in politično vse ugodnejših razmerah preprečiti največje, najdalekosežnejše svetovne tragedije, kaj naj prepreči v današnjih toliko opasnejših razmerah novo vojno? Ali ne bo fašistična Evropa toliko hitreje in toliko lažje povzročila drugo najstrašnejšo katastrofo vseh časov? Ali ne bo fašizem zaključil svoj nagli besni pohod po evropskih državah s splošnim spopadom teh držav? Liberalizem je mogel po svetovni vojni učvrstiti in izpopolniti svoje demokratske režime, mogel je celo ustvariti na razvalinah svetovne vojne svoje društvo narodov, ta najpomembnejši produkt njegove tedanje demokratske ideologije — kaj bo mogel učvrstiti fašizem po končani novi vojni? Da je to društvo narcodov danes v latentni krizi, da se razorožitvena konferenca približuje svojemu klavnemu koncu, je v takih razmerah takorekoč normalno: v dobi fašizma je beseda o razorožitvi in o miru med narodi več kot ironija. Protoliberalni fašizem pripravlja svoje leto 1914. Če je liberalizem ustvarjal v miru, da ruši v vojni, fašizem ruši že v miru, da poruši vse do kraja v vojni.

Ravno vse to pa dokazuje, da je to stanje le prehodnega značaja.

In da ne moremo gledati na te pojave le iz vidika razmer, ustvarjenim delavskemu razredu in delavskemu gibanju. Delavstvo je nedvomno mnogo izgubilo in bo najbrže še izgubilo in, čeprav izgleda, da je to delavstvo danes popolnoma izločeno iz vsega tega naglega, burnega dogajanja, se svet vzlic temu giblje in dviga preko stotero strahotnih zablod v pravcu stremljenj, ki teže iz mrke sedanosti v normalnejšo prihodnost.

Skrajna zaostritev vseh nasprotij, ki je, v nasprotju s popustljivim liberalizmom, karakteristična poteza fašizma, vodi nujno do odločitve: do odločitve v mednarodnem, v socialnem in v političnem življenju.

Če je že bilo v prejšnjih razmerah težko obdržati svet vsaj v navideznom ravnovesju, toliko težje bo to danes, ko so vsi loki skrajno napeti.

Današnje stanje je tedaj vzeti kot nujno posledico neznosnih gospodarskih in političnih razmer, kot posledico kolidirajočih se interesov in sil v samem sestavu človeške družbe. Ni vzeti tedaj samo kot pasivum za idejo in gibanja bodočnosti. Nasprotno. Današnje stanje mora vse prej in vse bolj vznemirjati same njegove provzročitelje in pokrenitelje.

V divjem metežu, ki more iz tega nastati, bodo trenutno še vse bolj pogažena vsa svobodna gibanja in pogaženi bodo najbrže tudi vsi mali narodi in male države, ki so bile rezultat teh gibanj. Trenutno. Kajti nasilje in nepravda ne moreta biti stalni zakon življenja. In naš kontinent še ni tako izčrpan, da bi mogel zapasti pasivno stalnemu barbarstvu pofašistenh velesil.

Evropa je stopila v izjemno stanje, kakor se je že večkrat nahajala za dobe liberalizma. S to razliko, da so se mogla v eri liberalizma opasna zaostrenja vsaj omiliti, preteče katastrofe češče preprečiti. Fašizem tega ne more. Fašizem mora, ako noče klavarno likvidirati, besno in direktno dalje k svojemu vse razrušujočemu cilju: k vojni.

In potem?

Iz razvalin preteklosti bo vzknila bodočnost.

B. Traven, Dobrodelna ustanova

Neka ameriška rudniška družba v Sonori v severozapadni Mehiki je napravila za svoje delavce, njihove žene in otroke malo bolnico, kjer bi delavci našli zdravniško pomoč v slučajih nesreč in bolezni. Da bi v delavcih vzbudila zanimanje za to bolnico in jih vzgojila v spoštovanju zdravstvenih previdnostnih mer, jim je od zaslužka odtegnila majhen znesek, komaj omembe vreden. Celotna vsota tega zneska je pa bila tako majhna, da se z njo ni dalo plačati niti plač obema sestrama, ki sta bili zaposleni v bolnici.

Delavci — brez izjeme sami Indijanci — so smatrali ta svoj prispevek za tako bistven, da so trdili, da zdravnik in obe sestri lenarijo na stroške delavcev in da si družba služi iz tega bolniškega prispevka postranski dobiček.

Zato so z veseljem izkoristili vsako priložnost, da zagrené življenje trem nameščencem bolnice. Dar iznajdljivosti delavcev je neprestano deloval, zamišljali so si vedno nove načrte, da ne bi bolnica v miru živela. Če je kdo obolel, ni šel v bolnico, temveč se je podal tako kot prej h kakemu »modernemu« možu ali ženi, k padarju, ki je svoj poklic bolje razumel od

doktorjev, katerih prsti so vedno smrdeli po strupu. Da pa ne bi ničesar podarili bolnici, so pošiljali v njo žene in otroke, da »odslužijo« prispevke. Pošiljali so jih pa v bolnico s takimi slučaji, ki so si jih izmislili delavci pri svojih večernih pogovorih.

Nekega jutra je prišla v bolnico lepa Indijanka, ki je želela, da ji izrujejo zob.

Zdravnik je preiskal zobe in ugotovil, da ima ženska tako zdrave, tako močne in tako lepe zobe kakor mlad konj.

»Kateri zob vas pa boli?«

»Mene ne boli noben zob. Še nikdar me niso boleli zobje.«

»Kaj pa hočete potem?«

»Izruvajte mi en zob!«

»Pa zakaj vendar?«

»Ker nimam nobene druge bolezni,« je odvrnila mlada žena.

»Ne bom vam izruval zoba,« je dejal zdravnik. »Saj vendar nisem neumen. Zahvalite boga, da imate take zobe. Dal bi leto dni svojega življenja, da bi imel take zobe.«

»Ali mi boste izruvali zob ali ne? Jaz lahko počnem s svojimi zobmi, kar hočem. To vas popolnoma nič ne briga. Ali mar mislite, da plačuje moj mož srebrne pese (v resnici so bili le bakreni centavosi) bolnici za prazen nič? Mi moramo delati in torej tudi vam ni treba, da ves dan gledate skozi okno ali da sedite na verandi in berete knjige, in sestre bi tudi lahko počele kaj boljšega, kakor pa da si za naš denar kupujejo nove obleke.«

Medtem je zdravnik razumel, za kaj gre; saj pozna svoje ljudi in ve za načrte, ki se kujejo proti bolnici. Izruval je torej ženski zob in si pri tem kar najbolj prizadeval, da je izvedel operacijo tako, da je ženska občutila vse bolečine. Toda ženska ni niti trenila, niti malo ni zastokala.

Ko ji je sestra dala kozarec vode in ko jo je izpila, se je ponosno vzravnala, s triumfalnim pogledom ošvrknila zdravnika in odšla. Njen pogled je radi naravnega načina izražanja indijanske rase govoril ostreje od besed: »Kadar pridem jaz, gospod doktor, morate skakati, me razumete! Moj mož vas plačuje.« Čez tri dni je zopet prišla ta žena. Zopet hoče, da ji izrujejo enega njenih lepih zobov. In zdravniku iz političnih razlogov zopet ne preostane nič drugega, kakor da ji zopet izruje en zob.

Kakor prvič, je tudi to pot vzela zob s seboj, da ga pokaže svojemu možu.

Tako ji je polagoma izruval vse zobe iz gornje čeljusti.

Čez teden dni potem, ko ji je potegnil zadnji zob iz gornje čeljusti, je prišla ženska zopet v bolnico. Ne da bi jo kaj spraševal zdravnik, je vzel klešče v roke, da ji izdere zob iz spodnje čeljusti, pa ga ženska zagrabi in zakriči: »Kaj pa mislite z menoj? Ali mi mar hočete pokvariti še drugo polovico mojih ust?«

Presenečen je vprašal zdravnik: »No, ali niste prišli, da vam zopet izrujem en zob?«

»Niti malo ne. Prišla sem, da mi zopet spravite nazaj v usta prvi zob, ki ste mi ga izruvali. Saj vendar ne morem ostati vse življenje brez zob.«

In s temi besedami je dala zdravniku prvi zob, ki ji ga je izdrl. Doktor ji je pojasnjeval, da lahko dere zobe, da jih pa ne more zopet vstavljati, da tako daleč medicinska znanost še ni prišla.

»Kaj?« je vpila ženska vsa razburjena. »Vi mi ne morete zoba vstaviti? In vi se imenujete doktor? In vi sedite leno ves dan na verandi? In

moj mož pa naj plačuje vso bolnico! Taki ste, vi prokleti gringos! (psovka za sev. Američane v južni Ameriki). Fuj, ali vas ni sram; vi kurbirski sin, da ste mi izdrli zobe, sedaj pa pravite, da jih ne morete vstaviti nazaj! Cabron! Grrrrringoooo!» Potem ko je bil s sočnatim koncem zmerjanja dosežen namen tega obiska, je ženska zapustila bolnico, ponosno kot smetarjeva žena, ki je bila baš dvignjena v plemstvo in ki je pravkar sklofotala cesarja.

Čeprav je bolnica v vsem ustrezala temu, kar se pričakuje od moderne zdravstvene ustanove, je vendar indijanski delavci one rudniške družbe niso nikdar visoko cenili. S to zgodbo zoba je izgubila še tisto troho spoštovanja, ki ji je bila ostala.

V okoliških vaseh so kazali to ženo kot živ primer zdravnikove nesposobnosti in škodljivosti te bolnice. Kamorkoli je prišla, je morala pripovedovati svojo žalostno zgodbo. Gringe so proklinjali po vseh pravilih, ki so v rabi, odkar je prelubi bog proklel Adama, Evo in kačo. In ljudje so imeli popolnoma prav. Kajti to je vendar poseben primer roparstva, da morajo delavci s svojo majhno plačo vzdrževati bolnico, ki se ne straši tega, da poškoduje revno in nevedno indijansko ženo tako, da je še njen mož ne more gledati. Doktor je blazen; kajti, če bi se mu uboga žena pogumno ne postavila po robu, bi ji ta pošast izdrila zobe še iz spodnje čeljusti. Vsega tega nikakor ni bilo mogoče tajiti; kajti žena je nosila s seboj svoje zobe, zavite v kos stare srajce, in vsak otrok je lahko videl, da so bili vsi ti zobje popolnoma zdravi.

Nekaj časa je šlo tako naprej, lepega dne je pa izbruhnil nemir.

Delavci so v gruclah prišli pred poslopje urada, kričali, mahali z rokami in se strašno razburjali. Kaj so hoteli, ni nihče razumel, ker v osebnega pogajanja se niso spuščali.

Slišali so vedno znova le krike iz grucl: »Nobene bolnice! Nobenega doktorja! Vse zobe! Skrunijo uboge žene! Plačati! Doktor plačati! Sestre lepe obleke! Časopise brati! Vse plačati!«

Če hočeš razumeti španski jezik, ni dovolj, da se ga naučiš. Če pa hočeš razumeti tisto španščino, ki jo govoré indijanski delavci v rudniških distriktih, moraš pa že imeti Indijanko za mater.

Managerji družbe, ki ne smejo priznati, da ne razumejo jezika svojih delavcev, so vendar razumeli bistvo kričanja. Vsaj domišljali so si, da vse dobro in prav razumejo; in ker so bili delodajalci, oziroma njihovi legitimni zastopniki, so si razlagali kričanje svojemu socialnemu in gospodarskemu položaju primerno. V njihovem poročilu centralni upravi družbe se je kasneje pokazalo, kako so si razlagali zadevo. Po tistem poročilu so delavci kričali: »Niti toliko ne zaslužimo, da bi mogli v bolnico! Niti toliko, da bi mogli iti k zdravniku! Tako malo zaslužimo, da ne dobimo nič za med zobe! Tako nizke plače imamo, da naše žene v sramoto okrog hodijo, ker nimajo kaj obleči! In naše sestre tudi potrebujejo obleke!«

Ko hrup pred poslopjem urada le ni hotel pojenjati in ko je kričanje postajalo vedno hujše, ne da bi se pokazala kaka sprememba v vsebini kričanja, je končno manager stopil na verando in je v svoji čudoviti španščini imel govor, čigar višek je bil v tem-le: »Da, da, pristanemo. Vsak delavec dobi na dan 25 centavov več od ponedeljka tega tedna dalje. Pojdite na delo! Vse je dobro. Muy bieno, amigos!«

O ženi in njenih zobeh od tistega časa niso več govorili.

H. W. van Loon, *Zgodovina človeštva je še kratka* *)

Ali je vredno truda, tako vprašujete zdaj, delati in ubijati se za bitja, ki še niso prišla preko štadija človeka, ki je prebival v votlini?

Samo en odgovor je.

Odgovor: da.

*

Zulukafer v suknji ostane Zulu. Pes, ki je zdresiran, da se vozi na kolesu in kadi pipo, ostane pes. In človek z duhovno usmeritvijo kramarja iz 16. stoletja ostane tudi v elegantnem avtomobilu kramar iz 16. stoletja.

To pojasnjuje marsikaj.

H. W. van Loon

Živimo v senci velikanskega vprašanja.

Kdo smo? Odkod smo? Kam gremo?

Počasi, toda z vztrajnim pogumom odrivamo ta vprašanja vedno dalje na oddaljeno črto onstran obzorja. Zelo daleč še nismo prišli. Še prav malo vemo, dosegli pa smo točko, ko moremo s precejšnjo natančnostjo marsikaj uganiti.

Človek se je pojavil zadnji med živimi bitji, toda je prvi uporabil svoj razum za podreitev naravnih sil. Zato se tudi pečamo z njim prej nego z mački ali psi ali konji ali katerimikoli živimi bitji, ki imajo tudi vsa, vsako na svoj način, zanimiv zgodovinski razvoj za seboj.

Človek je od vseh sesalec znal bolje od vseh drugih poiskati si hrano in zatočišče. Naučil se je uporabljati svoje prednje noge, da je obdržal z njimi plen, in z mnogo vaje je razvil polagoma rokam podobne parklje. Po nešteto poskusih se je tudi naučil držati vse telo v ravnotežju na zadnjih nogah. (To je težka umetnost; vsak otrok se je mora iznova učiti, čeprav se človeški rod uri v njej že milijone let.)

To bitje, podobno opici, ki jo pa nadkriljuje, je postalo najboljši lovec in je moglo živeti pod vsakim podnebjem. Radi večje varnosti je navadno potoval le v skupinah. Naučil se je nekega posebnega kruljenja, ki je pomenilo njegovim mladim svarilo pred bližajočo se nevarnostjo, in čez mnogo stotisoč let je uporabljal te glasove v grlu za govorjenje.

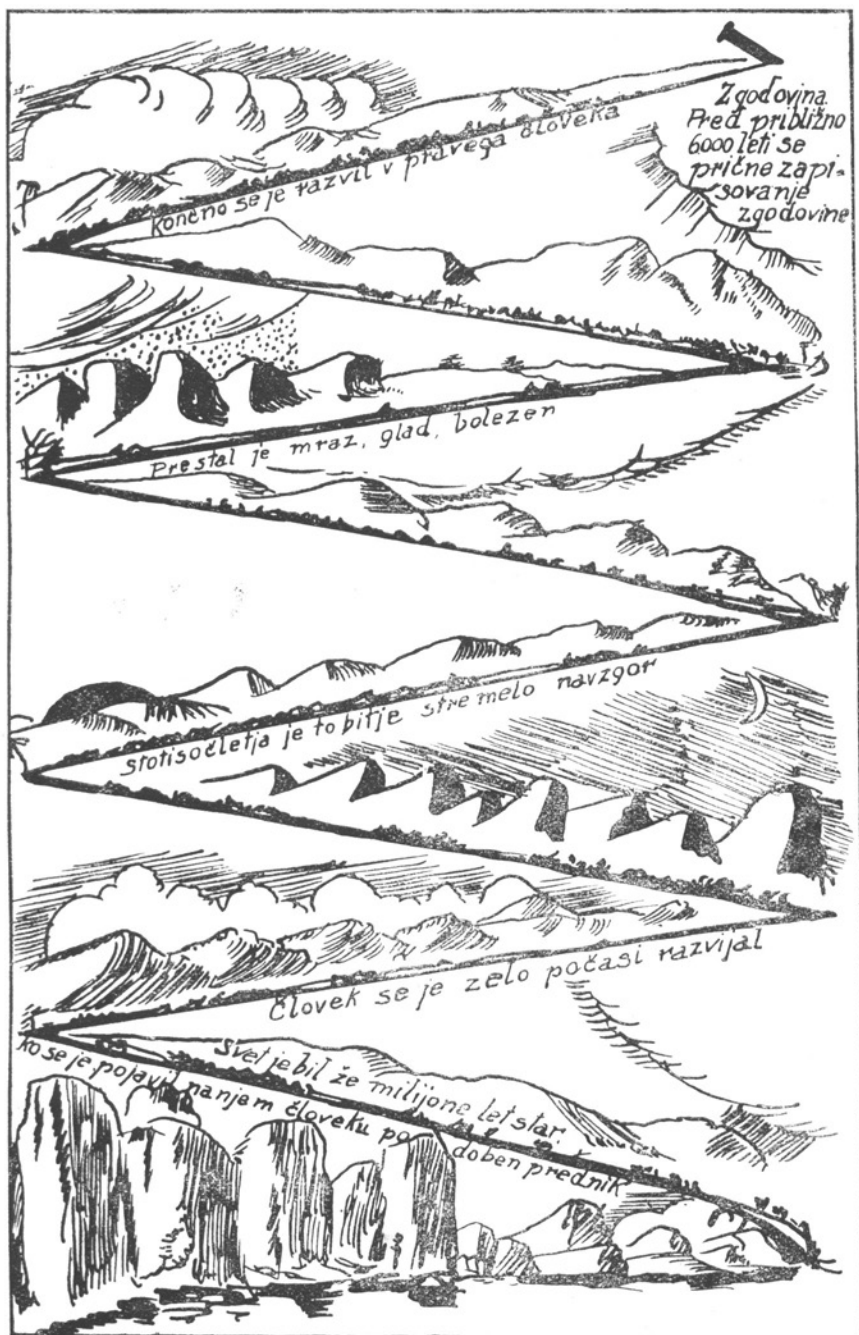
To bitje je bilo, pa naj se še tako čudno sliši, naš prvi »človeku podobni« prednik.

O prvih »pravih« ljudeh vemo prav malo. Nikdar nismo videli njegovih slik. V spodnji plasti stare zemlje smo včasih našli kose njihovih kosti. Bile so zakopane med razbitimi okostji drugih živih bitij, ki so že davno izginila z zemlje. Antropologi (učenjaki, ki posvečajo svoje življenje študiju človeka kot člena živalskega sveta) so pobrali te kosti in so mogli s precejšnjo natančnostjo rekonstruirati naše prednike.

Prapravo človeškega rodu je bil prav grd, oduren sesalec. Bil je zelo majhen, mnogo manjši od dandanašnjih ljudi. Žar solnca in oster veter v mrzli zimi sta pobarvala njegovo kožo temnorjavo. Glavo in večji del njegovega trupa, tudi roke in noge so pokrivali dolgi, sršasti lasje; imel je zelo tanke, toda močne prste, tako da so bile njegove roke kot opičje. Čelo je bilo nizko in čeljust je bila podobna čeljusti divje živali, ki rabi zobe za vilice in nož. Obleke ni imel. Ni poznal ognja razen plamena bruhaajočih vulkanov.

*) Iz njegove svetovne zgodovine

Predzgodovina in zgodovina človeštva

Cik-cak črta pomeni predzgodovino, kratka debela črta zgoraj pa vso dosedanjo zgodovino človeštva

V ledeni dobi je večina teh prvih ljudi pomrla od mraza in lakote. Samo ljudje z najbistrejšim razumom so ostali pri življenju. Noč in dan so se morali boriti z mrazom in gladom. Morali so iznajti orodje. Naučili so se iz kamnov delati sekire in kladiva. Morali so si tudi priskrbeti živilske zaloge za neskončne zimske dneve, spoznali so, da se da ilovica oblikovati v posode in vrče, ki se strdijo pod solnčnimi žarki. In tako je ledena doba, ki je grozila človeškemu rodu z uničenjem, postala njegova največja učiteljica s tem, da je prisilila človeka, da je uporabljal razum.

Ko je človek izumil še pisavo, ki se je tudi zelo počasi razvijala do današnje pisave, se začne šele njegova zgodovina. Če bi človek ne iznašel pisave, ki je najpomembnejša od vseh iznajdb, bi se nam godilo tako kot mačkom in psom.

Priložena Loonova risba o predzgodovini človeka do začetka takozvane zgodovine, kakor jo poznamo iz starega Egipta, kaže nazorno, kako težavno in počasi napreduje človeštvo. Saj živimo svojo zgodovino šele 6.000 let. Uči nas tudi, da ne smemo obupavati, če se nam kdaj zdi, da gre vse prepočasi, ali da gre včasih še celo nazaj. Giblje se pa le v večnem trenju nasprotstev. Danes je to trenje tem hujše, ker se nahajamo na prelomu dveh popolnoma si različnih družabnih tvorbo.

Ignazio Silone, Fontamara

Prevaja Talpa

Tedaj pa je odrešilno posegel v besedo don Circostanza:

»Žene imajo prav,« je začel rjoveti, »imajo desetkrat, stokrat, tisočkrat prav...«

Takoj smo umolknile. Don Circostanza se je zavzel za nas in vedele smo, da je slaven odvetnik. »Žene imajo prav,« je nadaljeval ljudski prijatelj. »Desettisočkrat imajo prav. Zmeraj sem jih in zmeraj jih bom branil... Kaj pa zahtevajo sploh te žene? Zahtevajo, da jih spoštujemo...«

»Tako je, tako je,« so ga mnoge izmed nas prekinile.

»Zahtevajo, da jih spoštujemo, in mi jih moramo spoštovati,« je nadaljeval don Circostanza, »kajti one to tudi zaslužijo. Nič hudega ne nameravajo. Razumele so, da je zakon proti njim in zakonu se nočejo upirati... Prosiyo za prijateljsko poravnavo s podesto. Obračajo se na njegovo dobro srce... Ne obračajo se na občinskega predstojnika, nego na dobrotnika, na človekoljuba, na ljudskega prijatelja, ki je vse žrtvoval za naše okrožje, ne da bi za to kaj dobil... Ali je v tej zadevi poravnava mogoča?... Da, je mogoča.«

Ko je don Circostanza nehal v naš prid govoriti, so nastali razni predlogi. Nekaj je predlagal don Abbacchio, nekaj notar, nekaj davkar. Toda vsi ti predlogi so bili nesprejemljivi, ker se niso ozirali ne na množino vode v potoku ne na množino, ki je potrebna za namakanje.

Impresario je molčal in je ostalim prepustil, da so govorili.

Končno je predlagal don Circostanza edino možno rešitev:

»Te žene pravijo, da polovica potoka ne zadošča za namakanje njihovih zemljišč. Zahtevajo več kakor polovico, vsaj tako jih razumem... Imajo prav, desetkrat, stokrat, tisočkrat prav... Toda tudi podestà ima prav. Tu je možna samo ena rešitev. Prepustiti mu moramo tri četrtnine vode, ostale tri četrtnine pa ostanejo Fontamarezom... Tako ima vsak

tri četrtine, torej nekaj več kakor polovico... To je edina, prav edina rešitev... Uvidevam sicer, da moj predlog podesti zelo škoduje, toda apeliram na njegovo dobro, človekoljubno srce, apeliram nanj kot na prijatelja človeštva, ki je vaje dati, ne pa jemati...»

Don Ciccone, don Cuccavascio, don Tarandella, don Pomponio in stotnik, ki so se že opomogli od strahu, so se zbrali krog impresarija in ga prosili, naj se žrtvuje za nas. Tudi »mislec« se je pridružil njihovim prošnjam, potem ko je vse na kratko premislil. Ko se je dal dovolj dolgo prositi, je impresario popustil.

Prinesli so polo papirja.

Notar je vse zapisal in dal podpisati impresariju, karabinierskemu stotniku, donu Circostanzi kot zastopnikom Fontamarezov.

Nato smo se napotile proti domu.

(V resnici pa nobena izmed nas ni razumela, v čem je bil prav za prav doseženi sporazum.)

Svoboda

V naslednjih dnevih so cestarji pod varstvom dveh karabinierov izkopavali strugo, po kateri naj bi se del vode odtekal na polja, ki si jih je bil pridobil impresario. Toda vprašanje je pač bilo, kateri del?

»Naša premajhna izobrazba«, je nadaljeval stari, »nas je ovirala, da nismo mogli razumeti, kako se da razdeliti voda v dva dela po tri četrtine. Celo ženske, ki so pogodbo sprejele, si niso bile edine, v čem je bila prav za prav pogodba: nekatere so trdile, da bodo razdelili vodo na dva enaka dela, druge, da bo obdržala Fontamara večjo polovico, to se pravi tri četrtine, Generale Baldissera pa nas je končno skušal prepričati, da se tri četrtine nanašajo na mesečne dobe, in sicer tako, da bo namakal potok fontamareška zemljišča tri mesečne dobe, v naslednjih treh mesečnih dobah pride impresario na vrsto in tako dalje. Boj proti impresariju smo smatrali za brezuspešen in zato — da odkrito povem — ni nihče hlepel, da bi ga nadaljeval. Vsak je le bolj mislil na to, kako bi si pridobil več ostale vode na račun drugih zase. Bilo je sicer še nekaj tednov časa, preden je postalo vprašanje vode pereče — toda prepiri in diskusije so se že začeli.

Večina nas je hodila tedaj na Fucino na dnino. Že ob treh smo morali vstati in pred sončnim vzhodom smo morali biti na mestnem trgu, kjer smo čakali na delovno ponudbo. Preje nekoč so morali samo najrevnejši izmed nas stati na trgu, toda sedaj so za vse pričeli slabi časi... Majhen kos zemlje, ki ga je imel vsak kafone, je bil obtežen s hipotekami, in je komaj toliko donašal, da so plačevali obresti. Ker je prihajalo na trg preveč kafonov, so veleposestniki in najemniki to izkoristili, da so nam znižali mezde. Pa najsi so bile še tako nizke, zmeraj so se še našli ljudje, ki so jih radi lakote še zniževali. Mnogo je prišlo takih, ki so šli na delo, ne da bi se prej zmenili za mezdo; pripravljeni so bili na vsako bedo.

S fucinskega trga smo morali še kakih deset do petnajst kilometrov teči, kolikor je pač bilo zemljišče oddaljeno; v teh petnajst kilometrov pa niso še všteti štirje kilometri, ki smo jih že prehodili. Ista muka pa se je ponavljala še vsak večer, ko smo se vračali domov.

Na poti tja in domov smo se od dneva do dneva huje prepirali radi vode.

Dogodile so se težke poškodbe. Michele Zompa je radi sunka z vlnjekom izgubil skoro polovico zadnjice. Baldvinu Sciarappu so precepili

glavo kakor vodni meloni; Antoniju Rassocchiju je njegov svak zlomil roko. Med Pontijem Pilatom in menoj je pa grozilo še vse kaj hujšega, kajti nobeden od naju ni bil pripravljen popustiti; oba sva hodila dobro oborožena na delo in vsakega so spremljali sinovi. Če sva se srečala, se nisva več pozdravila, toda spogledovala sva se tako, kakor bi si zagotavljala, da je spopad neizbežen.

Ko sem šel neko jutro s sinom v Fucino, sem dohitel Pontija Pilata prav v hipu, ko je rekel cestarjem:

»Torej, ste razumeli, glavno je, da pustite dovolj vode za moj fižol, ostali pa naj pocrkajo.«

»Najprej boš ti crknil,« sem zakričal in se vrgel nanj; v vsaki roki sem držal nož.

Tedaj so priskočili Berardo Viola in karabiniera in preprečili uboj.

Potem me je Berardo še nekaj dni spremljal, da bi onemogočil ponoven spopad s Pontijem Pilatom.

Kar se vprašanja vode tiče, je ostal Viola samo zaradi tega miren, ker ni imel nikakršne zemlje, ne take, ki bi jo namakala voda, ne suhe, zato pa njegove koristi tudi niso bile nasprotno koristim drugih ljudi. Edini kos zemlje, ki mu ga je bil zapustil oče, je pred dvema letoma prodal, ko se je nameraval izseliti v Ameriko; potem pa ni dobil dovoljenja, da bi se tja izselil, in je ostal v Fontamari, podoben psu, ki sicer ni privezan na verigo, ki pa vkljub temu dobljene svobode ne more uživati in lakoten nenehoma hodi krog izgubljenega posestva. Bil pa je v globini vse kaj drugega kakor miren človek.

Berardo je bil vnuk znamenitega roparja Viole, poslednjega roparja v naši okolici, ki so ga 1867 Piemontezi usmrtili. Od deda je podedoval dušo in telo: bil je ogromne postave, grčav kakor hrastovo deblo, glava mu je bila trda in četverooglata kakor nakovalo, njegove oči so bile oči obsedenca, bil je pederzen, smel, popadljiv, odrezav, ni se bal Boga, bil je udan pijači, zapravljiv, napram prijateljem radodaren, toda trmoglav in nasilen. Radi svoje telesne moči je zlasti vplival na nekatere fontamareške mlade ljudi, toda vplival je v slabem, da so postali nasilni, ne pa v dobrem.

Ko se, na primer, Berardo ni smel izseliti v Ameriko in je prejel končnoveljavni odgovor, so bile donu Carlu Magni spodžagane v nekem vinogradu vse trte; za odgovor na znamenito šalo z oslom in duhovnikom so bili mestni vodovodi na različnih mestih uničeni; drugič so bili zopet vsi cementni kilometrski kamni, ki so stali ob glavni cesti, 15 kilometrov naokoli razrušeni; kar se pa tiče kašipotov za avtomobiliste, niso ostali nikoli dalje kakor dva do tri dni na svojih mestih.

Ko v Fontamari prvič ni bilo električne luči, ni zinil Berardo niti besedice, toda čez dva dneva so bile na vozni cesti med mestom in sosednjimi občinami vse svetiljke razbite.

»Z meščani nikar ne diskutiraj,« to je bila vsa teorija Berarda Viole. Razlagal nam je:

»Žakon so napravili meščani in uporabljajo ga sodniki, ki so vsi meščani; razlagajo ga odvetniki, ki so vsi meščani. Kako more potem kmet doseči pravico? ...«

Če mu je kdo ugovarjal:

»Če delodajalci znižajo dninarjem mezde, kaj potem ti nimajo prav, če se pogajajo?«

Tedaj je urno odgovoril:

»Samo čas zapravljajo. Dninarji, ki se začno z gospodo pogajati, zapravljajo samo čas. Mezda postane vkljub temu nižja. Delodajalec se ne da nikoli prepričati. Delodajalec se ravna po svojih interesih. Samo tedaj ne znižuje mezde, kadar opazi, da je to proti njegovim interesom... Kako se to zgodi? To je zelo enostavno. Za pletev na žitnem polju so znižali dečkom mezdo od 7 na 5 Lir. Fantje so poslušali moj nasvet in niso protestirali, pač pa so plevel pokrili z zemljo, namesto da bi ga poruvali. Po pomladanskem dežju so gospodje spoznali, da je pasja trava više zrastle kakor žito... Tisto malenkost, ki so jo menili gospodarji prislužiti z znižanjem mezde, bodo v nekaj tednih desetero izgubili pri žetvi... Da mezda ženjcev pada? Neumnost protestirati. Neumnost diskutirati. Žita ne žanješ samo na en način, nego na deset načinov. Vsak način ustreza določeni mezdi. Če je mezda dobra? Je tudi žetev dobra. Če je mezda slaba? Bo žetev še slabša...«

Če ga je kdo povprašal:

»Kaj pa sedaj, ko nam namerava impresario ukrasti vodo, ali naj se tudi ne pogajamo?«

Odgovor mu je bil zmeraj isti:

»Podtaknite mu ogenj v strojarno, pa vam bo brez vsega vrnil vodo; če vašega opomina ne bo razumel, mu zažgite lesno skladišče. In če mu še to ne bo zadoščalo, mu z mino poženite opekarno v zrak. In če je bebec in še sedaj ne bi razumel, pa mu zažgite ponoči vilo, ko bo spal z donno Rosalijo... Samo tako boste zopet dobili vodo. Če ne boste tega napravili, bo prišel dan, ko vam bo impresario vzel hčere in jih na trgu prodal. In prav bo imel. Zakaj pa ne? ... Kaj pa so že vredne, tele vaše hčere?...«

Takih grenkobnih nazorov je bil Berardo Viola.

Toda sklepal je tako, ker ni imel zemlje, in to ga je moralo v notranjosti močno boleti. Misli je, kakor misli tisti, ki nima kaj izgubiti. Toda ostali kaŕoni so živeli v drugačnih razmerah.

Berardov namen, da bi se izselil, potem pa njegovi poizkusi v najrazličnejših poklicih — poizkušal se je kot dninar, drvar, ogljar, kot zidar — vse to je jasno pričalo, da je bil s svojim stanjem v bistvu nezadovoljen. Ker ni imel lastne zemlje in je bil zato neznatnejši od ostalih kafaŕnov, ni smel zahtevati, da bi se ti pridružili njegovemu mnenju. Tako je postala zmeraj zmešnjava še večja, kadar se je vmešaval v naše zadeve; noben pameten človek ga ni poslušal, niti ne, da bi mu ugovarjal, razen Generala Baldissere, ki je bil sicer zmeraj nasprotnih nazorov, ki pa je kot čevljar ljubil nepotrebne pogovore.

Berardo je s svojimi neobičajnimi govori, še bolj pa s svojim zgledom izpremenil nazore vse fontamareške mladine.

Doslej še ni bilo v Fontamari nikoli zbrane toliko mladine. Preje so šli mladi fantje, ki jim je bilo komaj 16 let, iskat delo; eden je odšel v Lacijo, drugi v Apulijo, tretji v Ameriko; mnogi so za štiri, šest, da celo za deset let zapustili doma nevesto in so jo po vrnitvi poročili, drugi pa so se zopet poročili na dan pred odhodom in so ostali po prvi ljubavni noči štiri, šest, da celo deset let v tujini; ko so se vrnili, so našli doma doraščajočega otroka, da, dogodilo se je tudi, da so našli več otrok različnih let. Toda radi prepovedi izseljevanja se niso mogli kam izseliti in tako so bili prisiljeni ostati v Fontamari, kjer pa je postalo delo za vse prav redko. Ker se niso mogli izseliti, si tudi niso mogli toliko prislužiti in prihraniti,

da bi ostali majhni posestniki, kakor so bili njihovi očetje, da bi ohranili malenkostni očetov kapital, ki so ga že nagrizli dolgovi in hipoteke, da bi izvedli melioracije in ne bi obdelovali polja s tako preprostim načinom. Mrtvega ali starega osla niso mogli nadomestiti z mladim, niso si mogli pridobiti ne prašiča, ne dveh čebul, ne zakonske postelje. Ker pa so bili mladi, niso ne jadikovali ne tožili in niso niti z besedo pokazali, da bi se zavedali, v kako težkem položaju žive. Ob mnogoterih prostih dnevih so se shajali in so pod vplivom tistega, ki je bil starejši, a še manj pameten, počeli prav nes pametne stvari in se posvetovali, kako bi napravili še ne-pametnejše.

Pozimi so se najrajši shajali v hlevu Antonija Zappe, kjer so kozji duhovi gredli zrak. Tja so zahajali Antonio Spavenza, Luigi della Croce, Paulumno, Raffaele Scarpone, Venerdi Santo, moj sin, sin Pontija Pilata in še drugi; tjakaj je prihajal vsakokrat tudi Berardo Viola, kadar so imeli v mislih kako grožnjo ali nasilje. Nihče drug razen njega ni bil pripuščen v družbo, ki so jo fontamareška dekleta imenovala »circulus vitiosus«. To ime je bilo bolj upravičeno, kakor se nam je prvotno zdelo. Neki dan se je namreč razvedelo, da so se tam najrajši zabavili s tem, da so izrabljali koze; zlasti je znala neka mlada koza, last Baldovina Sciaroppe, ki so jo po barvi njenega kožuha krstili za Rosetto, z nežnostjo in strastjo zadovoljevati želje mladih fantov. Radi Rosette so se večkrat stepli in vse to nečedno opravilo se je nadaljevalo. Potem pa je — kakor se v takih slučajih zmeraj dogaja — zvedel za vse kot zadnji Baldovino Sciarappa, lastnik tiste koze. Radi tega škandala so mnogi kafoni Antoniju Zappi odvzeli svoje koze in »circulus vitiosus« se je razšel.

Najbolj čudno pa je bilo, da Berardo kar nič ni mislil na ženitev, čeprav je bil zdrav, močan, mlad, skoro tridesetleten mož, ki ni imel očeta ne matere in mu je stregla skoraj devetdesetletna babica. Preje nekoč se je zdelo, da čuti precejšnje nagnenje do Elvire, ki je bila barvarka, in boljše žene bi tudi ne mogel najti. Toda, ko je izgubil zemljo, je Berardo razmerje razdril, ne da bi prej kaj rekel. Če si ga vprašal kaj o Elviri, si ga še najlaže raztogotil. Ob dolgih zimskih večerih, ko ni bilo dela, in ki v njih stari pijejo in mladi ljubijo, se je razgovarjal Berardo z Generalom Baldiosero pozno v noč o razliki med meščani in kmeti in o trojni pravici, farški, gosposki in navadni. Pri tem je s pestjo tako zbijal po mizi, da se je vsa Sorcanerina gostilna tresla; toda vse to ni prav nič izpremenilo starega Generala, ki je bil pristaš »večnega reda«.

Tako bi se moglo domnevati, da Berardo ni več računal na Elviro; ko pa se je neki dan razvedelo, da bi jo cestar Filippo Lepi rad imel za ženo, se je obnašal Berardo kakor podivjan bik.

Tekel je v Filippovo hišo, a ga ni našel, pač pa je izvedel, da je v karnolomu; ucvrl jo je tja in ga je našel pri kupu peščenca. Ne da bi ga sploh vprašal, ali se je res potegoval za Elviro, ga je zgrabil in ga kakor cunjko kakih desetkrat zagnal ob kup peščenca, dokler niso prišli delavci ubožku na pomoč.

Po tej zgodbi se ni nihče več trudil za Elviro, toda tudi Berardo se je je še zmeraj izogibal.

Ko sem se neki večer vrnil s Fucina, sem ga skušal zaplesti v pogovor.

»Elviri bo že več kakor 25 let,« sem rekel, »in to je za naše kraje, kjer se dekleta može že pred dvajsetimi leti, že preveč. Razen tega je njen

oče pohabljen in ji ne more pomagati ne tkati ne barvati. Toda brez ozira na vse drugo se mora Elvira omožiti, ker potrebuje pomoči za hišo...»

Berardo se ni ganil.

»Če se ti ne boš odločil, da bi jo vzel,« sem končal, »ima pravico, da si vzame drugega.«

Nenadoma je Berardo zdivjal.

Z glasom, ki ni trpel ugovora, je rekel samo: »Pusti to!«

Ko sem hotel drugo jutro kakor navadno iti z njim v Fucino, sem ga zaman čakal. Odšel sem k njemu pogledat, ali še spi. Našel pa sem samo staro, ki je bila vsa razburjena.

»Berardo bo še znorel,« mi je rekla, »še slabše bo končal kakor njegov ded. Ponoči ni niti minute zatisnil očesa. Okoli dveh je vstal. Rekla sem mu: Čas je, da greš v Fucino. On pa: Ne grem v Fucino. Jaz: Kam greš? On: V Cammareso. Jaz: Čemu greš v Cammareso, če imaš v Fucinu delo? On: Ker se tam več zasluži. Rekla sem mu: Kdaj pa si se še brigal za to, da bi si prislužil denar? Ne da bi mi še kaj rekel, je odšel...«

Vest o Berardovem odhodu v Lacijo se je razširila med kafoni kakor ogenj in vsi so se temu čudili. Kafone, ki hodi na dnino, nikakor ni bil dolžan ostati v domači občini, če je drugje bolje zaslužil. Tudi takrat ne, če je bilo več dela, kakor ga je v resnici bilo. Zato smo se močno čudili, ko se je Berardo še isti večer vrnil v Fontamaro.

Trije ali štirje smo stali sredi ceste, med nami sta bila tudi Marietta in Generale Baldissera; govorili smo pravkar o njem. Ko je nenadoma zopet stopil med nas, smo najprej menili, da je bila vest o njegovem odhodu samo šala, toda potem pa smo zapazili, da je bil oblečen v srajco, da je imel praznji klobuk na glavi, pod pazduho pa omot.

Čemu neki se je zopet vrnil? Pripovedoval nam je precej zmedeno.

»Stal sem na postaji in sem imel že vozni listek. Tedaj pa je prišla karabinierska patrulja, ki je zahtevala od vseh izkazov in povpraševala vsakega, zakaj potuje. Povedal sem takoj po pravici, češ, da grem v Cammareso na delo. Odgovorili so mi: »Dobro, ali imaš izkaz?« »Kakšen izkaz?« »Brez izkaza ne moreš na delo.« Toda le kakšen izkaz so zahtevali? Pravega pojasnila nikakor nisem mogel dobiti. Denar za vozni listek sem dobil povrnjen, nato so me pa potisnili iz postaje. Tedaj sem se pa domislil, da bi šel do naslednje postaje peš in bi tam stopil na vlak. Komaj sem imel vozni listek, sta bila že dva karabiniera pri meni. Kam grem? V Cammareso na delo! Zaukazala sta mi: »Pokaži izkaz!« »Kakšen izkaz?« »Brez izkaza ne smeš delati,« sta mi povedala, »tako stoji v novem pravilniku za potujoče delavce.« Skušal sem ju prepričati, da ne grem kot potujoči delavec v Cammareso, nego samo delat. Bilo pa je zaman. »Predpisi so predpisi. Brez izkaza ne smemo nobenemu delavcu, ki hoče v drugo okrožje, dovoliti, stopiti na vlak.« Vrnili so mi denar za vozni listek in me zrinili s postaje. Toda zgodba o izkazu mi kar ni hotela v glavo. Stopil sem v neko gostilno in sem se začel z ljudmi pogovarjati. »Izkaz?« »Kaj ne veš, kaj je izkaz?« mi je dejal neki voznik. »Vso vojno se vendar o ničemer drugem ni govorilo kakor o izkazih!« In tako sem po izgubljenem dnevu zopet tu...«

Berardovo poročilo je najbolj zanimalo generala Baldissera, kajti nenadoma je potegnil iz žepa ožigosano okrožnico, ki jo je dobil s pošto:

»Tudi tu je govor o izkazu.«

Res je bil v njej govor o izkazu. Rokodelska zveza, sekcija predelovalcev usnja, provinca Aquila, je energično zahtevala od generala Baldissera, naj si priskrbi čevljarški izkaz.

»Tudi Elvira je dobila podobno pismo,« je dodala Marietta, »vsa razburjena je prišla k meni, naj ji razložim, za kaj gre; razumela pa sem samo to, da ni več svobodnega dela. Vsi Elvirini predniki so bili barvarji in tkalci in nihče je ni doslej oviral, sedaj pa so ji pisali, da bo morala plačevati davek in si pridobiti izkaz, če bo še dalje ostala pri tem poslu...«

Radi prihoda okrožnice in Berardovih doživljajev sem pričel sumiti, da gre zopet za kako šalo:

»Kaj pa ima vlada s čevljarji in barvarji opraviti? Kaj jo brigajo kafoni, ki iščejo po drugih provincah delo? Vladni možje morajo na drugo misliti,« sem rekel, »to so vendar zasebne zadeve. Le v vojnem času se dogajajo take reči. Sedaj pa je vendar mir...«

»Kaj pa veš ti,« mi je segel Generale Baldissera v besedo, »kaj pa veš ti, ali imamo vojno ali mir?«

To vprašanje je vplivalo na vse.

»Če vlada uvaja izkaze, pomeni to, da je zopet vojna,« je z mračnim glasom nadaljeval Generale.

»Proti komu pa naj bi bila vojna?« je vprašal Berardo, »kaj je mogoče, da bi bila vojna, ne da bi o njej kaj izvedeli?«

»Kaj pa veš ti,« je znova povzel Generale, »kaj pa veš ti, neumen kafone brez zemlje. Kafoni se samo bojujejo v vojni, meščani pa jo napovedo... Ko je zadnja vojna izbruhnila, tudi ni nihče v Fontamari vedel, proti komu je bila naperjena. Pontius Pilatus se je zagrizel, da je proti Meneliku, Simplicius je trdil, da proti Turkom, in šele mnogo pozneje smo izvedeli, da je bila proti Trentu in Trstu. Toda v svetovni zgodovini so bile že vojne, o katerih ni nihče vedel, proti komu so bile. Vojna? Vojna je tako zamotana reč, da je kafone ne bo nikoli doumel... Kafone vidi samo prav majčken del vojne, na primer različne izkaze, in to vpliva nanj. Meščan vidi že večji del, vojašnice in municijske tovarne. Kralj vidi vso svojo deželo. Samo Bog pa vidi vse.«

»Nehaj že! Kaj pa, ali boš vzel izkaz?« sem vprašal Baldissero.

»Vzel? Vzel že,« je odvrnil. »Toda plačal? Plačal ga pa ne bom.«

Tako smo se glede izkazov zedinili.

Tisti večer se je mnogo govorilo o vojni in ni bilo družine, ki bi se ne pogovarjala o njej. Vsak je izpraševal drugega:

»Toda proti komu je ta vojna?«

In nihče ni vedel za odgovor. Pred Sorcanerino gostilno je sedel Generale Baldissera in je potrpežljivo vsakemu, ki se je obrnil nanj, rekel:

»Proti komu da je vojna? Tudi jaz ne vem; na papirju, ki sem ga dobil, ne stoji nič o tem; papir samo zahteva, naj plačam izkaz...«

»Plačaj, zmeraj samo plačaj,« so mrmrali kafoni.

Nepričakovani prihod Innocenza la Legga je zmešnjavo še stopnjeval.

Moralo je biti nekaj prav posebnega, da se je upal Innocenzo La Legge, ki ga iz upravičenega strahu že več mesecev ni bilo v Fontamaro, znova prikazati; iz lastnega nagiba gotovo ni prišel. Ko se je prikazal pred Sorcanerino gostilno in je videl, da so se od vseh strani zbirali kafoni, se je za hip strašno prestrašil. Izdajala ga je bledica njegovega zajčjega obraza. Marietta mu je naglo podstavila pruko, sicer bi se zgrudil na tla.

»Oprostite, pardon,« je pričel s tankim glasom, »nič se ne bojte, kar nič se ne bojte; čemu bi se pa bali? Ali sem sploh človek, ki bi mogel koga ustrašiti?...«

»Govori!« ga je nahrulil Berardo s prav malo hrabrečim glasom.

»Torej, razumimo se prav,« je začel Innocenzo, »razumimo se dobro. Ne gre za davek. Pri vseh svetnikih vam prisegam, da ne gre za davek. Ponavljam: ne gre za davke. Če gre zanje, naj me Bog na mestu oslepi!« Za nekaj minut je nastopil odmor. Innocenzo ni oslepel.

»Dalje!« ga je naganjal Berardo.

»Torej spomnili se boste, da je bil neki večer neki milični častnik tu? Neki Cavaliere Pelino? Se še spominjate? Dobro! Izborno, to me prav veseli. Torej ta Cavaliere Pelino je na višjo oblast poslal poročilo, v katerem poroča, da je Fontamara leglo sovražnikov današnjega režima. Le nič se nikar ne bojte, to ne pomeni nič, le nikar strahu... Cavaliere Pelino je nekatere pogovore, ki ste jih imeli v njegovi prisotnosti in ki so se obračali proti današnjemu režimu in cerkvi, besedo za besedo sporočil dalje... Prav gotovo vas je napak razumel, prav gotovo. Toda višje oblasti so odločile preprečiti, da bi se kaj takega ne ponavljalo... Zagotavljam vas, nič slabega, nič takega, kar bi bilo treba plačati, prav nič... Gre samo za malenkosti, ki jim pripisujejo v mestu velik pomen, ki pa se kafone zanje ne briga!«

Innocenzo ni vedel, kaj je vlada za Fontamaro sklenila. Bil je občinski sel in je vedel samo za občinske sklepe, ki jih je moral razglasiti: ostalega ni vedel in ga tudi ni zanimalo. Prva točka njegovega naročila se je nanašala na policijsko uro, ki je bila zopet uvedena. Eno uro po Avemariji ne sme biti noben kafone več izven hiše in mora do jutranje zarje ostati v njej.

»In mezda ostane ista?« je vprašal Berardo.

»Kaj pa ima vse to opraviti z mezdo?« je odvrnil Innocenzo. »Seveda ima... Če pred jutranjo zarjo ne smemo iz hiše,« je razlagal Berardo, »pomeni to, da pred dvánajsto ne bomo v Fucinu na delu... Če nam za nižji delavnik plačajo isto mezdo, naj policijska ura kar živi!« »Kako pa naj hodimo na stran, če moramo ponoči vsi ostati v hišah?...«

Innocenzo La Legge je bil kar zadet.

»Prav ničesar niste razumeli,« je rekel, »ali pa se, oprostite mi, delate tako, da bi me jezili. Kdo vam je pa rekel, da morate izpremeniti svoje življenje? Vi ostanete kafoni in opravljali boste delo, kakor se vam bo zljubilo. Toda impresario je podestà in vi ne boste preprečili, da bi ne bil podestà. In jaz, kaj pa sem jaz? Jaz sem občinski sel in ne morete mi preprečiti, da bi ne bil občinski sel. Impresario je kot podestà odredil, da morate ostati ponoči v hišah; tako se je zavaroval pred reklamacijami in protesti višjih oblasti. Jaz kot občinski sel vam prinašam njegov ukaz. Vi kafoni pa napravite, kar je treba.«

»In postava?« je zarjul Generale Baldissera. »Kam pa pride na ta način postava? Ali je postava ali je ni?«

»Stoj,« ga je prekinil Innocenzo. »Ti, kdaj pa greš ti zvečer prav za prav v posteljo?«

»Tako, ko se stemni,« je odgovoril stari, kratkovidni čevljar.

»In kdaj zjutraj vstaneš?«

»Ob desetih, kajti dela je malo.«

»Torej,« je prerokoval občinski sel, »torej, imenujem te s tem za čuvaja postave.«

Vsi so se smejali, Baldissera pa je ostal resen; ker se je že stemnilo, je odšel v posteljo.

Innocenzo, ki je bil radi nepričakovanega uspeha zelo srečen, je postal samozavestnejši. Prižgal si je cigareto in je pričel kaditi. Toda kadil je na prav poseben način, ki ga mi nismo poznali: namesto da bi pihal dim iz ust, ga je zadržal in ga nato puhal skozi nosnice, prav kakor delajo pozimi živali... Naše začudenje pa je izrabil, da je prečital drugo podedstovo naredbo proti Fontamari: V vseh javnih lokalih se mora obesiti tablica z napisom:

»In questo locale è proibito discutere di politica.«

»V tem lokalu je prepovedano govoriti o politiki.«

V vsej Fontamari je bil samo en javni lokal, Mariettina gostilna. Innocenzo je gostilničarki izročil od podeste podpisano povelje, v katerem je bilo rečeno, da bo ona odgovarjala, če se bodo ljudje v njenem lokalu še v bodoče pogovarjali o politiki.

»Toda v Fontamari sploh nihče ne ve, kaj je politika,« je pripomnila popolnoma pravilno Sorcanera, »v moji gostilni ni še nikoli nihče govoril o politiki...«

»O čem se pa prav za prav pogovarjate, da se vrne Cavaliere Pelino kakor divji v glavno mesto?« je vprašal Innocenzo.

»Pogovarjamo se o vsaki stvari malo,« je znova povzela Sorcanera. »Pogovarjamo se o cenah, mezdah, davkih, zakonih; danes smo se pogovarjali o izkazih, vojni in izseljevanju.«

»Nu, torej, prav o tem se v bodoče po podestovem ukazu ne smete več pogovarjati,« je razlagal Innocenzo. »To ne velja samo za vas, nego za vso Italijo... V javnih lokalih se ne sme več diskutirati o davkih, plačah, cenah in zakonih...«

»Torej ne smemo več misliti,« je zaključil Berardo.

»Pravilno! Berardo je natanko razumel,« je vzkliknil Innocenzo. »To je zmisel te odločbe. Treba je končno prenehati z diskutiranjem.«

Innocenzo je bil tako zelo zadovoljen, da mu je dal Berardo prav, da je takoj sprejel njegov predlog: v naši navzočnosti je sam napisal to odločbo na velik kos belega papirja:

»Per ordine del podestà è proibito ragionare.«

»Na podestovo povelje je prepovedano diskutirati.«

Berardo je predlagal, naj bi nabili lepak nad vhodom v gostilno. Njegova uslužnost nas je osupnila. Kakor bi vsega tega še ne bilo dovolj, je dodal:

»In sedaj gorje tistemu, ki bi se lepaka dotaknil.«

Innocenzo mu je segel v roko in ga je hotel objeti. Toda to, kar mu je Berardo nato povedal, mu je ohladilo navdušenje.

»To, kar podestà danes zaukazuje, sem jaz zmeraj pridigoval. Zmeraj. Z gospodi se ne diskutira, to je moje načelo. Vsa nesreča kafonov izvira iz diskutiranja. Kafone je misleči osel. Zato je naše življenje stokrat slabše kakor življenje pravih oslov, ki o ničemer ne preiščujejo — ali pa se vsaj delajo tako —. 'Neumni' osel bo nesel 70, 90, 100 kil; več ne bo nesel. 'Neumni' osel potrebuje določeno količino slame. 'Neumni' osel ima omejeno hitrost. Od njega ne boš istega dosegel kakor od krave, koze ali od konja. Noben argument ga ne prepriča. Prigovarjaj mu, nič hitreje ne bo hodil. Ne razume te — ali se vsaj dela tako —. Nasprotno pa kafone diskutira. Kafona prav z lahkoto prepričaš. Z lahkoto ga pregovoriš, da bo delal preko svojih telesnih moči. Navadiš ga stradati. Pridobiš ga, da da

življenje za gospodarja. Pošlješ ga v vojno. Natvežeš mu lahko, da pride po smrti lahko v pekel. Nu, in posledice? Kar pogledjte malo okoli sebe in jih spoznajte.«

Kar je Berardo povedal, ni bilo nam prav nič novo. Toda Innocenzo La Legge je kar osupnil.

»Nobeno nespametno bitje se ne mara postiti. Pravi: če žrem, delam, če ne žrem, ne delam,« je nadaljeval Berardo. »Še več, tega niti ne reče, kajti potem bi že diskutiralo, nego kar nagonsko dela tako. Kar predstavljajte si, kako bi bilo, če bi namesto šestih tisočev kafonov, ki so razumska bitja, to se pravi, da so pohlevni, podučljivi, da spoštujejo karabiniere, duhovnika in sodnika, obdelovala Fucino prava delovna živina, ki bi ne imela razuma... Princ Torlonia bi moral iti beračit!... Prispel si sem-kaj, dragi Innocenzo, in kmalu boš zopet po temni cesti potoval v glavno mesto. Kaj bi nas potem oviralo, da bi te ubili?... Govori!«

Innocenzo je skušal nekaj zajeceljati, a ni mogel; bil je bled kakor mrlič.

»Kar bi nas oviralo,« je Berardo nadaljeval, »je diskusija o posledicah, ki jih povzroča umor. Toda, Innocenzo, ti si lastnoročno na onile papir zapisal, da so danes po podestovem povelju vse diskusije prepovedane... Prerezal si nit, ki je na njej visela tvoja varnost...«

»Čuj,« se je končno posrečilo reči Innocenzu, »čuj. Ti praviš, da si proti diskusijam, toda namesto tega, bi rekel, se mi zdi, da samo preveč diskutiraš... Ves tvoj govor ni bil nič drugega kakor diskusija... Nikoli še nisem slišal takega osla, hočem reče nespametnega kafona, da bi tako govoril...«

»Če diskutiranje koristi samo gospodom in oblastem,« sem vprašal Berarda, »čemu pa se je potem podestà odločil, prepovedati diskutiranje?«

Berardo je nekaj časa pomolčal. Nato je odvrnil:

»Spoznalo se je. Zjutraj moram ob treh vstati in oditi v Fucino. Lahko noč...«

In je odšel.

Vsak pogovor z njim se je tako končal. Govoril in pridigoval je po cele ure kakor kak župnik, razkladal je najneumnejše in najradikalnejše reči, ki si jih je domislil, in sicer z glasom, ki ni trpel ugovora. Ko je končal, mu je kdo nastavil past, tedaj se je zmedel in je brez besede odšel.

Tisti večer se Innocenzo La Legge ni vrnil v glavno mesto.

Mogoče radi Berardovih groženj. Mogoče pa radi hipne slabosti; na vsak način pa se je odločil, prebiti noč ob Sorcaneri.

Zemlja

Sredi junija se je razširila govorica, da bodo zastopniki kafonov iz Marsice sklicani na shod v Avezzano, kjer se jim bodo obrazložili sklepi nove vlade v Rimu glede vprašanja Fucina.

Ta vest je močno vplivala na nas, kajti prejšnje vlade so sploh zani-kale, da bi tako vprašanje obstojalo. Odkar ni bilo volitev, celo odvetniki našega okoliša niso več o tem govorili, čeprav so preje prav mnogo o tem razpravljali. Nihče ni več dvomil, da je vladala v Rimu nova vlada, kajti že dalje časa smo slišali o tem govoriti. To pa nam je dokazovalo, da je bila res vojna. Kajti samo vojna je pregnala staro vlado in postavila novo. Tako so nadomestili pri nas Burboni Špance in Piemontezi Burbone. Toda v Fontamari še nismo natanko vedeli, odkod je nova vlada prišla

in kakšne narodnosti so bili novi gospodje. To so pač stvari, ki se dogajajo v mestu...

Ob vsaki novi vladi more kafone samo reči: »Bog nas obvaruj!« To je prav tako, kakor če so poleti oblaki na nebu; tudi tedaj ne veš, ali bodo prinesli dež ali točo. To je odvisno od Boga.

Vkljub temu se nam je strašno imenitno zdelo, da se namerava zastopnik nove vlade po domače pogovoriti s kafoni.

»Zopet se vračajo stari časi,« je vedno znova drdral Generale Baldissera, »ko med kočami kafonov in kraljevo hišo ni bilo gozda vojašnic, podprefektur, prefektur, ko so se vladajoči vsako leto enkrat preoblekli v reveže in odšli na semnje, da bi slišali pritožbe ljudstva... Pozneje so prišle volitve in z njimi prepad med kafoni in vladajočimi. Toda sedaj, če je res, se zopet vračamo k starim navadam, ki bi jih ne smeli nikoli opustiti.«

Michele Zompa je gojil isto upanje.

»Vlada, ki izide iz volitev, je zmeraj podložna bogatinom, ki napravijo volitve,« je rekel. »Vlade enega samega pa se bogatini boje... Kaj sta med kraljem in kafonom mogoča ljubosumnost ali nevoščljivost? To bi bilo smešno. Toda med kraljem in princem Torlonijo je kaj takega že mogoče.«

Upanje, da bo pri novi razdelitvi Fucina dobil kos zemlje, je Berarda zadrževalo, da ni drugim ugovarjal, kakor je bila sicer njegova navada in napaka.

»Vsaka vlada je sestavljena iz tatov,« je samo mrmral, »za kafone pa je bolje, da je sestavljena iz enega samega tatu kakor pa iz 500... Kajti en sam veliki tat, pa najsi je še tolikšen, porabi zmeraj manj kakor 500 sestradanih, malih tatov... Če bodo vnovič razdeljevali Fucino, mora Fontamara zahtevati svoje pravice...«

Neko nedeljsko jutro je prispel v Fontamaro tovorni avto; voznik je povabil vse kafone, ki hočejo v Avezzano, naj vstopijo, in je zagotavljal, da je vožnja zastonj. Ves tovorni avto je bil prek in prek okrašen z zastavicami; poslale so ga oblasti in ni veljal nič.

Slučajno nas je bilo samo deset doma, kajti ostali so že odšli na delo. Poleti, kadar je mnogo dela, nas je cerkev zmeraj oprostila od nedeljskega počitka. Nihče ni mogel od nove vlade zahtevati, da bi to vedela in pa da se začne ob koncu junija žetev. Kako naj tudi mestna oblast sluti, v katerem letnem času se žanje. Vkljub temu smo bili — vkljub izgubi delovnega dneva — pripravljeni obiskati shod, ki bo rešil vprašanje Fucina.

Mi Fontamarezi smo že dolgo zahtevali staro pravdo, da bi sami vzeli Fucino v zakup, toda Torlonijeva uprava je to zmeraj odklanjala in je rajši oddajala zemljo zdravnikom, odvetnikom, učiteljem in bogatim kmetom, ki so nas nato najeli za delo na njem. Tako smo že nehali upati, da bi sami dobili kako zemljišče v Fucinu. Preostalo nam ni nič drugega, kakor čakati na znamenito razlastitev, o kateri je don Circostanza tolikokrat govoril, zlasti pa na večer pred volitvami.

»Fucino mora biti last tistega, ki ga obdeluje,« je bila večna pesem dona Circostanze.

(Dalje prihodnjič.)

Knjige in knjižnice

Ameriški družinski koledar za l. 1934 je prav tako kakor vsa prejšnja leta tudi letos tehnično sijajno opremljen letni almanah naših ameriških rojakov, z bogato in pestro vsebino. Je to med vsem velikim številom raznih slovenskih koledarjev, najsibo doma ali v tujini, brezdvomno najobsežnejši, najlepši in najboljši. Letošnji letnik se še zlasti odlikuje po izbranem gradivu, tako v pripovedni prozi, kakor v pesmih, člankih in ilustracijah. Običajna ameriška sentimentalnost v njem vedno bolj izginja in se umika moderni stvarnosti, borbenosti in socialistični zavesti. Leposlovni del prinaša 18 povesti in črtic, originalnih in prevedenih od najboljših avtorjev (Gorkij, Turgenjev, Nexö). 16 pesmi (iz Slovenije Seliškar, Klopčič, Kozar, Čulkovski, od ameriških Slovencev pa Ivan Molek, Katka Zupančičeva in Ana Krasna). Poučnih člankov je v koledarju 11, od katerih je zlasti zanimiv Franka Zajca »Obiski v Coloradu« s številnimi ilustracijami, ki jih je v koledarju

55. Vsak nov koledar nam vedno bolj živo priča, da dorašča med našimi ameriški rojaki nova generacija močnih osebnosti, z velikimi umetniškimi zmožnostmi. Imena: Ivan Molek, Joško Oven, Ivan Jontez, Katka Zupančičeva, Ana Krasna, F. S. Tavčar, Anton Garden, Albert Hrast, Frank Zajc in drugi bi bili v čast vsaki starokrajski slovenski reviji. Od starokrajških sotrudnikov sta poleg že omenjenih štirih pesnikov zastopana s prozo še Ivan Vuk in Cvetko Kristan. Med ilustracijami najdemo poleg različnih reprodukcij inozemskih umetnikov tudi Jugoslovane: Meštroviča, Kutina, Stiplovšeka, Maleša in Miheliča. Ta edinstven slovenski delavski almanah služi našim ameriškim rojakom in sodrugom brezpogojno v čast in priznanje, kakor tudi njihovi tiskarni za sijajno opremo. Naroča se pri Jugoslovanski Delavski Tiskovni Družbi, 3639 W. 26 th. Street, Chicago, Ill. U. S. A., in stane za Jugoslavijo 1 dolar.

— — —

Polemika

ODGOVOR

(Konec)

V drugem delu kritike »Našega svetovnega nazora« postopa ocenjevalec J. K. prav svojstveno, da ne rečemo kaj hujšega. Deloma poudarja z drugimi besedami stvari, ki sem jih v knjigi sicer na kratko, a dovolj razumljivo obrazložil, tako da mora dobiti človek, ki knjige ni čital, mnenje, da je delo zelo površno sestavljeno, deloma pa nakaže iz knjige nekatera mesta, ki jih skuša »dati v nič« ali pa po svoje popraviti. Bistvenih stvari se v drugem delu sploh ne dotika, nego lovi, da se tako izrazim, le muhe. Za oba slučaja samo nekaj zgledov!

Takoj spočetka pravi, da »*bi bilo potrebno obrazložiti, da ideje praktično izvršujejo le ljudje*«. Če bi tega v knjigi ne poudaril, potem bi vse skupaj, kar sem napisal, ne bila teorija dialektičnega materializma, nego nemarksistični mehanični materializem. Čitatelj pa bo našel na strani 97. knjige sledeči razprto tiskani stavek, ki ga je moj kritik docela prezrl (upam, da ne hote!): »Prehod iz produkcijskega načina v drugi se ne izvrši sam po sebi, avtomatično. Ta prehod izvrše marveč ljudje, in sicer tisti družabni razredi, ki jim je postal obstoječi produkcijski način ovira v napredku in ki imajo

v produkciji tako vlogo, da so v njej že dani pogoji za razvoj v višji produkcijski način.« Isto misel o vlogi človeka kot pravega tvorca zgodovine pa sem razen tega poudaril tudi že na str. 91. Upam, da je to dovolj in da noben pameten človek ne bo zahteval, da eno in isto misel podudarjam stokrat — saj menda nismo v mlnu!

Kritik me nadalje poučuje, da »*razmere oblikujejo človeka, človek pa razmere*«. Kdor te misli ni razbral iz moje priredbe — zlasti še iz zgodovinskega pregleda —, temu pač ni pomoči — ne glede na to, da na str. 68. zelo odločno in zopet z razprtim tiskom obravnavam medsebojno razmerje in medsebojni vpliv vseh reči, eo ipso torej tudi medsebojni vpliv splošnih razmer in človeka.

Oba ta slučaja navajam in odgovarjam nanju samo zato, da opozorim čitatelja na klavrn način take kritike, ki mi hoče noče vsiljuje mnenje, da ocenjevalec knjižice sploh *dobro* prebral ni: če jo je, potem res ne vem, kaj ima za bregom.

Sam se prav dobro zavedam, da v knjižici, ki ji je družba radi denarnih razlogov predpisala zelo omejen obseg (borih 7 pol), še daleč ni mogoče povedati vsega o svetovnem nazoru. Vsega bi niti ne mogel povedati, če bi imel na razpo-

lago 1000 strani — namesto borih 112. Namen, ki ga je imela družba pred očmi, ko mi je poverila nalogo sestaviti knjižico, je bil: podati samo v **glavnih obrisih in na razumljiv način razvoj in teorijo dialektičnega materializma** in drugega nič. Zato menim, da nismo »vrzel prav slabo zamašili«, nego podali smo pač **prvič** v slovenskem jeziku oris dialektičnega materializma, da se naš človek ob njem šola. Knjižica je prav taka, kakršna je, našla močan odmev med delavci: kolikor mi je znano, so se v treh podružnicah »Svoboda« osnovali krožki za študij dialektičnega materializma. Kolikor sem se utegnil prepričati, se v teh krožkih prav živahno debatira — in sicer vse drugače in vse bolj stvarno, kakor skuša z mano debatirati J. K. — Toliko v odgovor na 5. odstavek kritike.

Najbolj pa je razgalil kritik konfuznost svojih nazorov v stavkih, ki govori v njih o naravoslovju, kjer se pokaže za pravega metafizika. Jaz sam nisem naravoslovec, pa sem pokazal te stavke dvema naravoslovcema. Odgovor: začudenje, nato smeh. Treba je n. pr. premisliti samo sledečo kritikovo trditve: »*Pomotno je misliti, da bi nam naravoslovje moglo ali celo moralo odgovarjati, če je zunanji svet snoven ali duševn, ker naravoslovja to prav nič ne briga. Naravoslovje sicer naravo raziskuje, toda v njene podlage še ni moglo prodreti. Vsled tega naravoslovje ne more povedati, če so te podlage (!) snovne ali duhovne.*« Če se naravoslovje torej sploh ne briga, ali je zunanji svet snoven ali duševn, zakaj pa potem botanik n. pr. ne preiskuje, koliko pestičev ima fiksna ideja, zoolog, koliko nog ima neumnost, in zakaj nam doslej še noben zdravnik z nožem in pinceto ni razseciral katoliške cerkve? In dalje: »*Moti se tudi Sigma, če po znanih, nepotrebnih (kakšnih znanih in nepotrebnih?) naziranjih duhovnost kot funkcijo materije proglaša, ali če po istih naziranjih mišljenje kot gibanje materije razlaga.*« Kritiki je torej mnenja, da se da misel producirati kar brez možganov. Gotovo je že srečal kod kako misel, kako je »duhovno« frfotala sem in tja ter »duhovno« preska-

kovala kakor električna iskra iz ene človeške »duhovnosti« v drugo. Sicer pa: naš J. K. ni povedal tu prav nič čudnega in novega. Tako mislijo namreč vsi idealistični filozofi, ki so do korenin prepojeni z metafiziko, tako uči vsa ta naša klavrna šolska znanost, ki pravi: Renesansa in humanizem sta nastala v Italiji in se kot nova »duševna« struja »prelila« v Nemčijo. Je bil pa Cankar že drugačen tič s tisto svojo črtico o broširanem in v usnje vezanem prepričanju! — Pa šalo na stran! Glavno, kar je treba poudariti, je tole: v svoji knjižici se nisem mnogo ali skoraj nič pečal z dialektiko v naravi, pač pa predvsem z dialektiko v človeški družbi, v zgodovini. O naravoslovju, predvsem pa o dialektiki v naravi se vsakdo lahko pouči iz Engelsovega »Anti-Dühringa« (slov. izdaja str. 15.—56.), zlasti pa iz prav dobrega dela Sime Markovića »Iz nauke i filozofije« (srb. izdaja). Tam bo našel čitatelj zavrnjene vse gorenje trditve J. K., za katere, umevno, nimamo prostora, da bi jih tu prepisovali in v celoti navajali.

Radi izrazov, kakor: *materialistični svetovni nazor, idealistični svetovni nazor* se s kritikom ne bom prekal. Marksisti vseh narodov in dežel si z obema izrazoma predstavljajo nekaj povsem določenega in ju rabijo v zmislu, kakor ju rabim jaz v knjižici. Vsakdo bo moral uvideti, da Slovenci pač nismo poklicani za to, da bi marksistično izrazoslovje po svoje izpreminjali, pa najsi je to izrazoslovje še tako nerodno ali slabo. Ravnanje se bomo morali po večjih narodih, ki imajo marksistične literature na cente in ki je pri njih to izrazoslovje v obči rabi, ker je pač postalo — internacionalno.

Da končam! S svojo kritiko se je J. K. pokazal kot človek, ki se še ni otresel ne metafizike in ne oficijelne šolske znanosti, ki ji je primešal veliko porcijo slabo prebavljenega marksizma. Mi mu na to pot, kajpak, ne bomo sledili. Obenem je pa ta kritika še opomin, da je treba vselej in vsepovsod iti do virov, torej do samega Marxa in Engelsa, ne pa študirati oba s pomočjo literature, ki je v njej, žal, mnogo plevela, kar pa je seveda zopet umljivo. **Sigma.**

Naš pokret

PREGLED

delovanja Delavske telovadne in kulturne zveze »Svoboda« za Jugoslavijo v l. 1933. Podružnice

Aktivnih podružnic je imela zveza v začetku leta 29, ob koncu leta pa 33; med letom je morala zveza razpustiti podruž-

nico na Jesenicah, ker je prišla v nasprotje s pravili in duhom zveze; obnovila pa je delovanje podružnice v Novem mestu, ustanovile so se nove podružnice v Lazah, Slov. Bistrici, Ribnici na Pohorju in Zdobrovi pri Ljubljani.

Ob koncu leta so delovale podružnice v teh-le krajih: Celje, Črna pri Prevaljah,

Črnuče, Dobrunje pri Ljubljani, Gorje pri Bledu, Guštanj, Hrastnik I (rudarji), Hrastnik II (steklarji in kemični), Javornik, Kočevje, Kranj, Laze, Lesce, Leše pri Prevaljah, Liboje, Litija, Ljubljana, Maribor, Mežica, Novo mesto, Ptuj, Ribnica na Pohorju, Rog, Slatina, Slov. Bistrica, Start trg pri Rakeku, Šiška (Ljubljana VII), Šoštanj, Trbovlje, Tržič, Zabukovca, Zdobrova, Zagorje in Zalog. V letu 1934 se je ustanovila še podružnica v Murski Soboti, tako da je danes 34 podružnic. Ustanavljajo se še nove. Tako se zveza polagoma, a stalno širi.

Število članov je skoro po vseh podružnicah naraslo; neznatno nazadovanje so zabeležile samo te-le podružnice: Dobrunje, Guštanj, Hrastnik I, Liboje, Leše, Šiška, Zabukovca in Zagorje, torej večinom rudarski kraji, kjer vlada huda brezposelnost; vse skupaj so nazadovale le za 60 članov. Vse druge podružnice so po številu članstva narasle; razen novoustanovljenih so napredovale predvsem te-le podružnice: Zalog za 50, Kranj in Ljubljana po 40, Ptuj za 34, Lesce za 24 članov. Če prištejemo med izgubo še članke bivše jeseniške »Svobode«, še vedno znaša **absolutni porast članov 366.**

Pri 33 podružnicah je bilo: **21 knjižnic z 10.506 knjigami, 23 dramatičnih odsekov**, ki so uprizorili **112 iger** in poleg tega so nastopili pri raznih skupnih prireditvah z govorilnimi zbori itd.; **16 pevskih zborov s 527 pevci**, ki so imeli 872 vaj, 25 pevskih koncertov in nešteto nastopov pri raznih prireditvah; **8 godbenih odsekov**, ki so imeli 7 svojih nastopov, drugače so pa sodelovali pri skupnih prireditvah; **3 sportni odseki**, ki so imeli 60 tekem. Podružnice so priredile **73 predavanj** (štejejo se samo samostojna predavanja), **10 izobraževalnih tečajev** in **112 prosvetnih večerov.**

Knjižnice

so imele naslednje podružnice: Črna, Dobrunje, Gorje, Guštanj, oba Hrastnika, Javornik, Kočevje, Kranj, Lesce, Leše, Liboje, Mežica, Ptuj, Stari trg, Šoštanj, Trbovlje, Tržič, Zabukovca, Zagorje in Zalog. Največja napaka pri knjižnicah je to, da podružnice, oziroma odgovorni knjižničarji ne znajo privabiti širšega kroga bralcev. V takem slučaju je malo število članov obiskuje knjižnice, ki nima radi tega dovolj dohodkov in si zato ne more nakupiti dovolj novih knjig. Ti člani tožarijo potem, da so že vse prebrali, dočim je še polno ljudi v tistem kraju, ki vsega tega še niso prebrali. Ker se drugih ne privabi in se starih članov ne zadovoljuje, knjižnica ne more napredovati. To je krivda knjižničarjev. Naj navedemo dva primera za dobro ali slabo vodstvo

knjižnice: Knjižnica trboveljske »Svobode« je 337 knjig izposodila 2.599-krat, to je povprečno vsako knjigo več nego po 7-krat; druga podružnica je pa izposodila 489 knjig komaj 380 krat, to se pravi vsako knjigo niti po enkrat ne — velika zaloga knjig, preozek krog bralcev in stvar ne gre.

Predavanj in tečajev

bi moglo biti več, če bi bilo več denarnih sredstev in dobrih predavateljev na razpolago. Sicer je pa ta panoga delovanja v splošnem zadovoljiva tako po obdelani snovi kakor po številu slušateljev. Največ se je obravnavalo: marksizem, dialektični materializem, zgodovina del. gibanja, fašizem i. p. Povsod so se z uspehom prirejali **prosvetni večeri** in akademije, to so prireditve s kratkim, poučnim predavanjem in s sodelovanjem raznih odsekov.

Dramatični odseki

so se od vseh najbolj živo gibalni in marsikje tudi finančno koristili podružnicam. Manj učinkovit je moralni vpliv njihovega pridnega dela: dobrih socialnih del je malo ali se ne dajo uprizoriti iz katerihkoli razlogov, občinstvo pa zahteva burke. Dobrih komedij v našem smislu je pa zopet malo. Inteligenca v 99,9 odst. noče požrtvovalno sodelovati v naših organizacijah in tako morajo delavci sami iz svojih vrst izbirati režiserje in vodje. Največkrat so se uprizorile širom Slovenije »Rdeče rože«.

Pri pevskih zborih

moramo zabeležiti predvsem ta napredek, da se množe mešani zbori, dočim ga je prej dolga leta imel samo Maribor. V lanskem letu so pa dobili mešane zore še Hrastnik I. z 32 pevci in pevkami, Kranj (24), Ljubljana (31) in Ptuj (39). Organizacijo pevske podzveze v Mariboru bo najbolje preurediti v smislu predlogov, ki jih je že izrazil v naši reviji S. Presl, član odbora te podzveze. Pevski zbori se morajo stalno boriti z denarnimi težkočami, ker samostojni pevski koncerti ne uspevajo tako kot igre. Isto velja za godbene odseke.

Sportni odseki

so obstojali samo v Mariboru, Zabukovci in Zagorju, ker se je več klubov v soglasju s »Svobodo« osamosvojilo, ker jim je bil deloma okvir »Svobode« preozek ali pa podružnice niso mogle zadostiti njihovim sportnim potrebam. Dobro bi bilo pritegniti delavsko mladino v plavalne, smučarske in podobne plemenite panoge telesne kulture.

v založbi posebnega konzorcija se je pri članstvu zelo priljubila in se je tudi drugače razširila. Boriti se pa mora s finančnimi težkočami, ker so članski prispevki za njo prenizki. Več podružnic je zato že predlagalo, naj bi se članarina povišala za Din 1.—. Vse podružnice odobravaljo njeno smer in so pripravljene, da ji zagotovijo še za naprej redno izhajanje v nezmanjšanem obsegu, ker vedo, da revija največ prispeva k razmahu celotnega del. kulturnega pokreta in soc. ideje. Zato so letos že tudi zbrale okrog 10.000 Din tisk. sklada. Stroški za **Marxov »Kapital«**, ki je izšel v isti založbi, so se krili iz same naročnine za knjigo.

Razmerje med centralo in podružnicami

je bilo prav složno, dobro in brez vsakršnih sporov z izjemo kmalu likvidiranega konflikta, ki je bil iz izvenorganizacijskih razlogov izzvan na Jesenicah. Radi trdnega medsebojnega zaupanja, notranje sloge in strpnosti je vsa zveza »Svoboda« napredovala skoro na vseh področjih svojega delovanja. Mi smo edina kulturna zveza, ki posluje enotno v vsej Sloveniji in ima organizacijske zveze tudi z delavskimi kulturnimi društvi po drugih pokrajinah Jugoslavije in izven državnih mej, dočim se n. pr. pri »Zvezi kulturnih društev«, kjer se štejejo za jugoslovanske nacionaliste, ne morejo sporazumeti za en odbor in enotno delo niti v sami Sloveniji, kaj šele v drugih pokrajinah.

Po izkušnjah lanskega leta bo brez dvoma bilanca delavske kulture v tekočem letu še ugodnejša.

Živela »Svoboda«, enotna in nedeljiva delavska pokretaška organizacija!

Ptuj. — Pevski odsek »Svobode« v Ptujju je priredil 7. aprila 1934 v svojih društvenih prostorih po dolgem času pevski koncert z vsestransko prav dobrim obiskom in nepričakovano dobrim uspehom. Zanimanje je bilo še večje radi prvič nastopivšega mešanega zboru. Ne vem pač, komu naj bi se dalo prvenstvo, moškemu ali mešanemu zboru. Seveda, moški zbor je že starejši in se je že večkrat izkazal, da je kos svoji pevski vlogi. Poslušalci so bili resnično presenečeni in vzradoščeni nad novim ženskim pevskim naraščanjem. Precizna ritmika in izborna dinamika sta dokaz, da vodi pevski zbor oseba, ki je res zmožna, in to je soodr. pevovodja Filip Bernard. Vsa čast njemu! Pri tej priliki se mi zdi primerno, da omenim tudi novoustanovljeni tamburaški zbor, ki ga je v kratkem času izvežbal s. Otmar Jurčič. Je še sicer mlad, a navdušen in sposoben. Tamburaši, paz-

no sledite pri vajah njegovi mladi taktirki. Tako boste lahko še mnogokrat razveseljevali poslušalce.

Z istim programom smo gostovali v Slov. Bistrici dne 22. aprila 1934 v prostorih hotela »Beograd«. Sodelovali so pevci Slov. Bistriške »Svobode«, ki so pevski koncert zelo dobro organizirali. Razprodane so bile skoraj vse vstopnice v predprodaji po zaupnikih.

Ptujskih sodružic in sodrugov se je odpeljalo na ta koncert s pevci in pevkami okrog 65.

Koncert se je vršil ob 8. uri zvečer in je nastopilo 34 pevk in pevcev od ptujske »Svobode«. Skupni moški zbor, ki je štel 40 pevcev od ptujske in Slov. bistriške »Svobode«, je zapel 2 delavski pesmi, ki sta zelo učinkovali. Tudi Slov. bistriška »Svoboda« je sama nastopila in predvajala 2 pesmi: »Nas veže ljubezen« in »Triglav«.

Vse pesmi so zelo dobro uspele, da je moral moški pevski zbor po dolgem aplavzu ponoviti »Boštjana« in »Planinsko«.

Tudi naši tamburaši so dobro izvedli svoj spored.

Sporočamo, da bo naš pevski odsek »Svobode« gostoval dne 16. in 17. junija 1934 v Črni, Mežici, Guštanju in Prevaljah.

Kočevje. — Kočevska »Svoboda« je na svojem občnem zboru 13. maja izvolila sledeči odbor: predsednik Kralj Vinko, nam. Bremec, tajnik Falkner, nam. Primožič, blagajnik Jenko, nam. Höglar, knjižničar Kralj, nam. Orehek; odborniki: Tomšič, Šeško in Beguš; nadzorstvo: Gril, Švajgelj in Knapič.

Ludovik Ku., Zalog:

Dvanaest zapovedi za zavednega »Svobodaša«

1. Če hočeš biti zaveden »Svobodaš«, moraš postati marksist. Da pa to postaneš, čitaj in proučuj knjigo o dialektičnem materializmu »Naš svetovni nazor« in podobno literaturo.

2. Če si zaveden Svobodaš, se ne smeš sramovati javno nositi svojega društvenega znaka, kakor tudi se ne smeš sramovati svojega pokreta.

3. Če si zaveden Svobodaš, se vedno redno udeležuj društvenih vaj in sestankov, ker s tem daješ vzgled drugim in pogum mlajšim močem.

4. Če si zaveden Svobodaš, moraš dajati vedno s svojim lepim vedenjem drugim dober vzgled.

5. Če si zaveden Svobodaš, čitaš takšne knjige, ki so priporočljive za izobrazbo delavca.

6. Če si zaveden Svobodaš, moraš povsod zagovarjati »Svobodo« samo ter jo vsepovsod ščititi!

7. Vsak »Svobodaš« se mora ravnati po društvenih pravilih!

8. Če si zaveden »Svobodaš«, plačuješ svojo članarino redno društvenemu blagajniku, ker s tem izkažeš in potrdiš resničnost svoje zavednosti!

9. Če si zaveden »Svobodaš«, čitaš nad vse najrajši revijo »Svoboda«, in sicer od začetka do konca, ker v njej najdeš marsikaj koristnega za svojo izobrazbo!

10. Vsak Svobodaš naj žrtvuje svoj prosti čas le za delo in zmago za boljšo bodočnost.

11. Če si zaveden Svobodaš, pozdravljaš sodruha z društvenim pozdravom »Družnost«.

12. Če si zaveden Svobodaš, moraš pridobivati vedno več novih članov in članic, ker se moraš vedno zavedati, da en sam si — nič! Več članov skupaj — moč! Vsi skupaj pa smo milijonska sila, smo bič!

Gorje pri Bledu. — Na občnem zboru »Svobode« je bil izvoljen naslednji odbor: predsednik Ambrožič Anton, nam. Vodnjav Jakob, tajnik Kogoj Franjo, nam. Pretnar Anton, blagajnik Jakopič Adolfi, nam. Repe Jože, knjižničar Prešeren Andrej; odbornika: Žumer Viktor, Parlar Andrej. Podružnica proda po ugodni ceni kompletni zbor 12 tamburaških instrumentov, eventualno tudi posamezno brače in bisernice.

Črnuče. — Dne 29. aprila 1934 se je vršil občni zbor podružnice »Svobode« na Črnučah pri Ljubljani, ki je bil lepo obiskan. Manjkal je samo 1 član. Posamezniki so podali poročila o delovanju, najbolj razvit je pri podružnici sport, osobito smučarstvo in planinstvo. Posamezniki so kritizirali, ker podružnica nima knjižnice. Največje težave dela lokal, sedaj imajo sestanke v nekem lokalu, kjer je brivnica, je pa neprimeren in premajhen, je pač še začetek, upanje pa je, da se bo podružnica razmahnila. Sekcijo nogometašev so razpustili, ker se ni držala discipline v okviru društvenih pravil. Izvolil se je sledeči podružnični odbor: predsednik Pečar Maks, podpredsednik Erjavec Lojze, tajnik Šubelj Stane, namestnik Štupar Miha, blagajnik Ravbar Fr., namestnik Trček Franc; odborniki: Bernovšek, Vrhovnik, Čizman, Orešek, Lampič; revizorja: Dornik Ludvik ml. in Šubelj Ivan.

Hrastnik. — Na velikonočno nedeljo je Svoboda I. priredila veselo igro »**Občinski tepček**«. — Igra je bila lepo ob-

iskana in gledalci so se dobro nasmejali. Po igri se je razvil lep družabni večer, kjer se je tudi živahno razgovarjalo o bodočih prireditvah. Dramski odsek nam obljublja v tem letu mnogo več dela. Razveseljivo je dejstvo, da je pristopilo tudi lepo število novih članic. — Naš pevski zbor napreduje. V zadnjem času se je poleg že močnega moškega zbora, ki ne šteje nič manj kakor 45 pevcev, ustanovil še mešani. Pristopilo in sprejelo se je 32 pevk. Glasovni material daje vse zagotovilo, da bo isti lahko pri vsakem koncertu nastopil. Na praznik dela 1. maja je bil korporativen izlet v prosto naravo, in sicer na Mrzlico. — 5. maja je pa bil prosvetni večer s pestrim sporedom.

Hrastnik. — Prosvetni večer »Svobode« I. se je vršil 6. maja 1934 v dvorani Konz. društva rudarjev. Program je bil sledeč: 1. Uvodni govor je imel s. J. Kosmos »o pomenu kulturnega dela Svobode«. 2. Moški zbor je zapel »Na delo«, »Setev« in »Na trgu«. Sledile so mladinske deklaracije: Moj oče, Ali bdiš, Oče in sin, Pesem del. otroka, Ob pogrebu matere. Delavski orkester je zaigral nekaj komadov. Govorni zbor »Noč«. Po odmoru je zapel mešani zbor pevcev in pevk »Oj pogledjte ptičke«, »Boter polž«. — Članice in člani so deklamirali: Iz dveh najdenih pisem, Črna mati, Cestar, Prelom 19. in 20. veka. Nastopili so še Trio: gosli, klarinet in harmonij. Moški zbor in del. orkester s »Slava delavstvu« in »Pod zvezdnim praporom«. Ves program je bil zelo pester in od točke do točke lepo izvajen. Dvorana je bila nabito polna. Najbolj je ugajal mešani zbor, ki je moral vsako pesem ponoviti. Prav tako je užigal orkester in je prav tako ponavljal. — Prosvetno delo obeh »Svobod« v Hrastniku je tako aktivno, da smemo reči, kje najdeš z malo izjemo vso zrelo delavsko mladino tako strnjeno in tako delavno, kot je to pri nas v Hrastniku.

Proslava 10 letnice. Pevski odsek Svobode I. proslavi 17. junija t. l. na vrt-nem gledališču g. Al. Logarja 10 letnico svojega obstoja. V ta namen se priredi veliki pevski koncert, na katerega so povabljeni vsi pevski odseki iz bližnjih krajev. Koncert se bo vršil ob takem času, da bo vsakomur tudi zveza z vlaki ugodna.

Tem potom vljudno vabimo vse one podružnice, katerim smo poslali posebna vabila, naj svoje sodelovanje ne odrečejo, ter pošljejo najkasneje do 5. junija svoj program, da ga pravočasno uvrstimo ter vse drugo uredimo. Vsaka po-

družnica naj tudi javi, koliko kosil bo treba preskrbeti.

Trbovlje. — Dramski odsek trb. »Svobode« je vprizoril v nedeljo, dne 29. aprila Moškričev dramo »Rdeče rože«. Ker je odšel s. Tanc 30. aprila k vojakom, je moral dramski odsek igro vprizoriti že 29. aprila, medtem ko je bilo prej določeno za 6. V. Nekateri smo imeli bojaznen, da igra mogoče ne bo dobro podana radi skrajšanja vaj, pa so dokazali naši vrli sodrugi in sodružice, da premore ljubezen do stvari in železna volja marsikaj. O posameznih igralcih govoriti, bi bilo brezpredmetno, ker je vsak igralec postavil svojega moža in marsikateri nas je celo presenetil. Da se omogoči obisk vsem revnim in zatiranim, so se itak nizke cene še znižale in je bil obisk z ozirom na čas (ob koncu meseca) in vreme (najlepši popoldan) še dosti dober. Publika je bila jako hvaležna. Vidi se, da so »Rdeče rože« jako primerne za delavske odre. Na 10. maja je vprizoril drugi oddelek (deloma novinci) pri prosvetnem večeru »Svobode« kot prvo točko ljudsko igro »Na dan sodbe«. Tudi tu se je pokazal napredek. Pri II. točki so nastopili naši pridni pevci, ki so bili navdušeno sprejeti; za tem je sledil kot III. točka kulturni film »Ubil sem človeka«. Vzlic temu, da je trajal prosvetni večer 4 ure, so bili gledalci jako hvaležni. Dramski odsek pripravlja kot zaključek sezone Moškričev komedijo »Razkrinkana morala«. Za 10. junija pripravlja »Svoboda« največji prosvetni večer dosedaj, in sicer na dvorišču Del. doma: Izvajale se bodo same pevске in glasbene točke. Nastopajo: Pevski zbor »Svobode« I. Hrastnik, mešani zbor »Svobode« I., pevski zbor »Svobode« II. in rudarska godba iz Hrastnika, iz Zagorja: pevski zbor »Svobode« in rudniška godba, iz Trbovelj: delavska godba, pevski odsek »Svobode« in pa delavsko pevsko društvo »Zarja«. Isti program se bo v celoti izvajal kasneje v Zagorju in v Hrastniku. — Kot tužno vest v veselem razmahu »Svobode« javljamo, da je umrla pridna in skromna sodružica **Rehar Ljudmila**. V četrtek, 17. maja jo je spremila k večnemu počitku vsa »Svoboda« s praporjem in pevskim zborom, delavska godba, ženska organizacija, sodrugi in sodružice iz Hrastnika in mnogo znancev in prijateljev. Agilne članice so njen grob z rožami obsule že prej, tudi v sprevedu so nosili otroci mnogo rož, tako da počiva sedaj med samimi rožami, katere je vedno tako ljubila. Njenim potrtim staršem naše iskreno sožalje.

Trbovlje. — Pretekli mesec se je zaključil veliki šah. turnir »Svobode«, ki se ga je udeležilo 22 sodrugov in 1 sodru-

žica. Turnir je pokazal, da imamo v vrstah »Svobode« nekaj prav dobrih šahistov. Za prvih 5 plasiranih igralcev je dala podružnica primerne nagrade. Kot prvi se je izkazal naš »matador« sodrug Hrovat, ki je dobil 39½ partij, 4½ pa izgubil, ter dosegel 89,8 točk. Kot drugi slede: Hlastan 80½ točk, tretji Lapornik 73,8 točk, četrti Ocvirk 71 točk in peti Zaman 70½ točk. Šah. odsek marljivo deluje ter je od ustanovitve (9. II. 33) priredil že 4 turnirje in več simultank. Vaznejša prireditve je bil turnir z SK »Rudar« Hrastnik, katerega končni rezultat je bil 9½ : 9½; tako, da je bilanca našega šah. ods. precej zadovoljiva, in upamo da tudi v bodoče, ter da bo dobil odsek za bodoče še več ljubiteljev te ple-menite igre.

Dramski odsek je uprizoril na Jožefovo, 19. III. dramo »Sin«, katero je ponovil v nedeljo, 25. III. v Trbovljah in 2. IV. v Hrastniku. Igralci so se topot prav dobro izkazali, tako, da ni mogoče ocenjevati enega od drugega, posebno scene med Cirilom in Heleno ostanejo nepozabne. V vlogi Slemenca smo videli, da tudi »komiki« lahko igrajo resne vloge, ako imajo resno voljo. Le žal, da pri teh prireditvah ni bilo tistega obiska kot so ga igralci zaslužili. S. Majdič je zbral člane in članice, ki že niso imeli prilike nastopiti na odru in se je uprizorila za prosvetni večer 22. III. »Ulica št. 15«; druga točka prosv. večera je bil film »Španska kri«. Prireditve je bila ob znižanih cenah. Večina igralcev je prav dobro prestala svoj krst na odru »Svobode«.

»Rad. turist. društvo Prijatelj Prirode Jugosl.« je imelo svoj ustanovni občni zbor 7. IV. v pisarni del. doma v Trbovljah.

Zabukovca. — Naša podružnica je dne 29. aprila in 6. maja uprizorila dramo »Rdeče rože«. Igralci so se splošno potrudili, da je bila dobro doigrana. Z njo smo zaključili letošnjo sezono. Obisk je bil prvič krasen in drugič primeren, na žalost pa se delavstvo še vedno premalo zanima za svojo izobrazbo.

Predavanje, ki smo ga priredili dne 22. aprila, je bilo sijajno obiskano. Sodr. Teplý nam je predaval o razvoju Avstrije od prevrata do danes in nam s tem orisal, kakšno veliko človečansko delo so tamošnji sodrugi vršili. Publika je bila nadvse zadovoljna in predavatelj je žel burna odobravanja. Želimo, da nas ob bodoči sezoni še večkrat obišče. Dne 1. julija nameravamo prirediti vrtni koncert in prosimo sosedne podružnice, da nas po možnosti podpro in gredo na roko; kajti moč delavstva je le v medsebojni slogi in solidarnosti.

Vsem podružnicam »Svobode«

Podružnica »Svobode« Maribor javlja vsem podružnicam »Svobode«, da ima še nekaj prostih mest v avtobusu za izlet v Prago. Podružnice naj izkoristijo to ugodno priliko in prijavijo svoje člane, ki bi hoteli potovati v Prago z avtobusom. Vožnja je izredno poceni. Iz Maribora v Prago in nazaj stane vožnja samo Din

300.—. Vsak izletnik mora imeti svoj potni list. Transitni vizum se dobi na meji. Apeliramo na vse člane, ki se mislijo udeležiti izleta, da se prijavijo za vožnjo z avtobusom. Natančnejše informacije se dobe pri tajništvu mariborske »Svobode« pri s. Lipoglavškovi, Maribor, Sodna ulica 20.

— — —

Kronika

Trockizem in socialna demokracija. — V emigrantki reviji »Zeitschrift für Sozialismus«, ki izhaja na Češkem, poroča Aleks. Schiffrin o vlogi trockizma v del. gibanju Evrope. Po kratkem orisu trockističnega razvoja do 1932. l. pravi avtor: »Trocki se bavi sedaj, stoječ na tleh evropskega del. gibanja, ne več kot glava skrajne leve frakcije ruskega komunizma, ki zahteva gospodarsko radikalni in kmetom sovražni kurz, temveč kot vodja tistega krila evropskega komunizma, ki išče zблиžanje s socialističnim gibanjem množic. Izoblikovanje tega krila je prvi znak, da si v evropskem del. gibanju utirajo pot novi procesi, ki morejo privedi do tega, da se razkol prol. vrst premaga ali vsaj omili.

Trockega pot k evropskemu delavskemu gibanju je šla preko Nemčije. On je s Prinkipa bolje in pravilneje presojal razvoj nemške krize nego večina socialdemokratskih in komunističnih voditeljev. V tem času je bil on ne le bister opazovalec, temveč tudi smel strateg. Šele potem, ko je prelomil s komunistično internacionalo in ko ga je njegova lastna stranka izobčila, je mogel radi odličnega internacionalizma svojega mišljenja poseči v razvoj nemške krize. Čim kritičnejši je postajal položaj v Nemčiji, tem težja so postajala njegova svarila in njegovi strateški pozivi.

Ko je moral Trockij 1929. l. zapustiti Rusijo, se doba kapitalistične stabilizacije v Evropi in Nemčiji še ni popolnoma končala, in Trockij je bil tedaj za evropsko del. gibanje osamljenec, političen brezdomovinec, komunistični opozicionalec z globokimi mislimi in močnimi besedami. Ko je s poostrenjem krize naraščal tok protirevolucije in ko bi se moral proletariati odločiti za revolucionarno pot, se je njegova vloga spremenila. Njegove edinstvene izkušnje so ga silile, da izreče svojo besedo o nemški krizi. Trockij, eden od voditeljev revolucionarnega gibanja množic 1905. leta, oktobrske revolucije

1917. l., organizator rdeče armade, zmagovalec v ruski državljanski vojni, poleg tega najbolj evropski človek med glavami ruskega komunizma, je sedaj koncentriral vso svojo pažnjo na Nemčijo. Tudi Trockij je napravil nekaj napak: kakor mi, je tudi on precenjeval vlogo Schleicherja in centruma pred zmago fašizma. Toda v nasprotju z voditelji komunistične internacionale je pravilno videl mero nevarnosti in je nemškemu delavstvu povedal vso resnico. Predvsem je pravilno presojal odločujoča bojna sredstva proti fašizmu in se zastavil za oborožitev delavstva in enotno fronto. Obračajoč se na nemško delavstvo, mu je krepko in strastno pokazal dilemo: ali se premaga reformistična lenoba in komunistična borbena nesposobnost, združitev in napori sil ob zadnji uri ali pa propast; ali proletarska enotnost v akciji ali pa strašen poraz. Proletarska enotna fronta ni bila za Trockega nikak manevar, temveč odločilna bojna naloga in vprašanje življenja.

V času pred porazom je Trockij izrekel najostrejšo in najdoslednejšo kritiko nemške komunistične stranke. Trockij ni prikrival: Komunistična stranka je kot revolucionarna stranka odpovedala. Za njeno revolucionarno frazo je bila popolna nemoč in borbena nesposobnost. S sabotažo proletarske enotne fronte je kom. stranka še v zadnji uri onemogočila odpor delavstva. Poskušala je varljivo pričarati množicam moč in odločnost, ki je ni imela, in prevarala je množice in sebe. Prvič se je potem Trockega s komunistične strani povedalo, kaj morajo komunistični in socialdemokratski delavci skupno braniti: **proletarsko demokracijo**, to so organizacije in ustanove delavstva, svobodno lastno življenje proletariata. Pokazal je, da pogubna teorija »socialfašizma« (trditev, da je fašizem in socialna demokracija isto) vpliva na komunistične mase tako, da vidiijo svojega glavnega sovražnika v socialni demokraciji in ne v fašizmu. Trockij se ni obotav-

ljal povedati tem shuškanim množicam resnico: fašizem in socialna demokracija nista dvojčka, temveč dva popolnoma nasprotna si tečaja. S tem, da je Trocki priznal, da je socialna demokracija proletarska stranka, ki zastopa večino proletariata, je proklamiral predpogoje za resnično proletarsko enotno fronto.

Iz poraza nemškega proletariata je Trocki z neizprosno doslednostjo izvajal konsekvence napram komunistični stranki. Dejal je: Kom. stranka Nemčije je doživela svoj poraz ne le po fizično močnejšem nasprotniku, temveč tudi po svojem notranjem političnem polomu. Kapitulirala je, brez boja je zapustila polje. Za njo ne more biti več vstajenja. Trocki pravi: »Komunistična stranka je sebi in množicam zastavila revolucionarno nalogo, ki jo je poudarjala z neizprosnim bojem proti socialni demokraciji. Prav v tem vprašanju pa je kom. stranka ob odločilni uri doživela popoln bankrot. Kot revolucionarna stranka ne bo mogla več vstati. Ali more obstojati še nadalje na drug način z drugo politično funkcijo? Če bo še obstojala, potem ne več kot organizacija nemškega proletariata, temveč kot čisti tip agenture Stalinove birokracije. Drugega političnega mesta ni več za njo.«

Ni bil slučaj, da je po polomu kom. stranke Nemčije Trocki končno veljavno prelomil s komunistično internacionalo. Organizacije »leninistične opozicije« (trockisti) so dobile navodila, naj se konstituirajo kot samostojne stranke in naj se ne smatrajo več za frakcije kom. strank.

11 trockističnih tez, ki so bile izdane kot osnovna načela njihovih organizacij in dela, omogočajo resnično enotno fronto vsega proletariata. Ta proces se že vrši v Nemčiji, Franciji, na Holandskem, v Švici in drugod. Ker se po drugi strani socialdemokratske stranke v raznih državah notranje pregrupirajo in reformirajo, je upati, da bo polagama vstalo prerojeno socialistično gibanje delavskih množic. Seveda ne smemo biti v tem pričakovanju prenagli, zaključuje Schiffrin.

K.

Germanicus:

Nemško mesto, rjavo pobarvano

Kulturno življenje je izumrlo. Široki krogi iz organiziranega delavstva in levih malomeščanskih plasti, ki so prej obiskovali gledališča in koncerte in kupovali knjige, so izpadli. P.J. (kakor imenujejo skrajšano »Postenjäger« — lovilec služb) novega sistema nimajo nobenega smisla za duhovno in kulturno udejstvovanje. Sicer vse »izenačujejo«, poskušajo

pri tem poslu tudi z raznimi organizacijskimi eksperimenti, toda v resnici se ne morejo vživeti v nobeno kulturno življenje. Kljub prisilnemu abonmaju uradnikov propada gledališče, ki dela po devizi izenačenja: Tendenca nadomešča resnično delo! Najslabše so obiskane nove, nacionalistične igre.

V šoli oznanjajo pisano našminkan živinski nacionalizem: Francija je zamorska in je ni več šteti med belo raso... Nemčija nasprotno je pa najnaprednejša država, ki ji ves svet zavida radi njene enotnosti in njenega voditelja. V zadnjih tednih so dobili trinajstletni dečki n. pr. to-le nalogo: »Pomen ljudskega glasovanja 12. nov.« in »Naš rodbinski rodovnik«. Pri pevskem pouku učé otroke najbolj divjaških pesmi SA-oddelkov, med njimi tudi antisemitsko, katere refren se glasi:

»Und wenn das Judenblut vom
Messer spritzt,
dann geht's noch mal so gut.«

Ta človečanski refren je sicer vgrviran na bodalnih premnogih 12 do 13 letnih hitlerjevskih naraščajnikov.

Književnost popolnoma propada. Izhajajo samo fašistovske reklame in slavospevi, Courths-Mahlerce i. p.

Med samimi narodnimi socialisti vidno pojenjuje navdušenje. V sami SA se mnogo kritizira in zabavlja — seveda samo pri pijači in med štirimi očmi. Sam sem nedavno slišal pogovor SA-jevcev »stare garde«. Rekli so: »Izvršujemo svojo dolžnost, toda navdušen ne more biti več človek.« Da ne mislijo preveč, morajo dan za dnem eksercirati SA in mladinski oddelki.

In delavstvo? Ali je v nevarnosti, da bi polagama otopelo in se tudi resnično uvrstilo v fašistovske vrste? Pod strašnim terorjem in krušnim pritiskom se sicer izgublja posamezniki in se z včlanjenjem v hitlerjevski organizaciji hočejo za vselej rešiti preganjanja. Med delavstvom je tudi precej mladih ljudi, ki ne poznajo nobene proletarske solidarnosti, katerim je prepričanje popolnoma postranska stvar in ki jim ugaja uniforma sama po sebi. Velika množica delavstva pa je polna sovraštva in mrznje do fašizma. Njihova zvestoba socialistični ideji je trdna kot železo.

Ko sta dva bolj znana prejšnja funkcionarja socialistične stranke iskala prestop v NSDAP, sta dobila od velikega števila delavcev v kuvertah poziv, da se obesita, in pozivu je bil priložen tudi košček vrvi. Renegati se ne smejo prikazati v delavsko družbo, ker jih zasmejujejo, opljujejo itd. Redki renegati so dosegli samo to, da delavstvo še bolj sovraži nacije. Res je, delavske organizaci-

je so uničene, toda njih ideja postaja prav zdaj resnično močna. To priznavajo tudi hitlerjevci, ki v svojih govorih tožijo, da marksizem še ni mrtev, temveč da živi nevarno podzemsko življenje.

Desettisoči delavskih družin našega mesta niso naročeni na noben časopis. »Izenačeno« časopisje berejo na steni in znajo najti pravo jedro iz različnih vesti. Sicer pa posluje »ustna pošta«. »Ali veš kaj novega?« — se glasi stereotipno vprašanje, ko se srečata znanca. In tedaj se izve, kaj je ta in oni čital v emigrant-skem, inozemskem časopisu, kaj je slišal od »Nazi-Apfelsine« (to so ljudje, ki so znotraj rdeči, pa samo na zunaj rjavi). Ustna pošta je ekspresna. Vsaka nova vest se kmalu razširi po vsem mestu. Saj je toliko prijateljskih, družinskih in drugih vezi. Zvečer pa poslušajo inozemske radio-postaje.

Kar se tiče notranjega razpoloženja med delavstvom, se obsoja delovanje tiste struje, ki še vedno v svojih letakih največ blati socialno demokracijo in s tem seje razdor. Nobenega dvoma ni o tem, da je velika večina socialdemokratskega

delavstva tega naziranja, da je stara socialistična stranka v njeni prejšnji politični in organizatorični obliki likvidirana. Isto pa velja tudi za komunistično. Zato odklanjajo vsako razkolništvo in pričakujejo, da se iz prej razcepljenih delov proletarskega gibanja prerodi novo socialistično gibanje z jasnimi, realnimi akcijskim programom.

In med delavstvom že nastaja nov kader pomlajenega gibanja. Možje, ki so še 1932. l. veljali kot dobri funkcionarji, so postali večinoma pasivni. Med delavci nastaja nov borbeni tip, ki je junaški, pa tudi zelo trezen in premišljen. Vsak, kdor se udeležuje v socialističnem delu, računa z aretacijo in preganjanjem. Toda delo gre nevzdržema naprej. Pri obratnih volitvah se je pokazalo, da je večina delavstva proti hitlerizmu. Oblike dela se ne prestando menjajo in spopolnjujejo. Nesposobnost fašistov, da res ozdravijo nemško gospodarstvo in preskrbe ljudem kruha, pospešuje formiranje močne protifašistovske fronte.

(Po »Neuer Vorwärts«, Karlove Vari, ČSR.)

Zapiski

Klerikalci čistijo knjižnice. — Katolicizem ni bil še nikdar prijatelj napredka, znanosti in svobode. Znano je, da je v srednjem veku cerkev budno pazila, da bi človeštvo ostalo pod tisto kulturno stopnjo, na kateri je že bilo tisoč let poprej. Edina dovoljena knjiga je bila sv. pismo in še to so smeli prebirati samo izbrani cerkveni učenjaki — drugi so bili pa itak večinoma nepismeni. Kasneje je cerkev dovolila svojim pismarjem tudi starogrškega filozofa Aristotela, dočim je ostala stroga prepoved nad vsemi drugimi poganskimi modrijami. Zakaj je edino Aristoteles našel milost, ni dognano. Cerkevni učenjaki so razlagali vse, kar je med nebom in zemljo, samo na podlagi svetega pisma in Aristotela, ki sta bila edini vir vse učenosti katoliških skolastikov ali šolnikov. Če so hoteli n. pr. svojim gojencem predavati o gosenicah, so izpisali iz sv. pisma stare in nove zaveze vse, kar je v tej dobri knjigi napisanega o gosenicah. Nikdar niso prišli na to pregrešno misel, da bi kako gosenco ujeli in opazovali, kakšna je v resnici ta živalica. Ko se je n. pr. Roger Bacon (živel 1214—1292 l., doktor teologije in frančiškan) lepega dne prikazal pred cerkvenimi učenjaki s povečevalnim steklom, začel z njim eksperimentirati in pokazal, da

gosenica v resnici ni taka, kakor se bere o njej v sv. pismu, so skolastiki zmajali s svojimi častitljivimi glavami. Bacon se je v njih očeh pregrešil, ker se ni zadovoljil s sv. pismom. Ko si je pa še upal povedati, da je ena ura resničnega opazovanja več vredna nego deset let prebiranja starodavnega Aristotela, so se obrnili skolastiki na oblast ter ji rekli: »Ta mož je nevaren za red v državi. Zakaj ima toliko interesa na tem, da raziskuje notranjost žuželk in rib? Najbrže je zloben čarovnik, ki hoče s črno magijo postaviti stvari na glavo.« In skolastiki so tako uspešno vodili svojo pravdo proti temu menihu, ki se je drznil opazovati živo naravo, da mu je cerkvena oblast prepovedala za deset let zapisati eno samo besedo. Ko je potem zopet začel s svojimi študijami, je bil Bacon previdnejši — vsa svoja dognanja je zapisoval z neko tajno pisavo, ki je sodobniki niso mogli brati.

Šele ko je cerkev izgubljala svojo oblast in ko so si državljani priborili nekaj svobodčin in pravic, je postala znanost in umetnost svobodna. Če se katolicizmu še dandanes kje posreči, da si osvoji politično oblast, pokaže takoj, da je ostal zvest svoji tradiciji. Tako je v današnji »katoliški« Avstriji s samo usta-

vo ukinjena svoboda znanosti in umetnosti. Dosledno temu so že začeli preganjati pohujšanje iz dežele. V Celovcu — omenjamo njega, ker nam je najbližji — so pometali iz knjižnice Delavske zbornice ne samo vso socialistično literaturo, temveč tudi romanopisce, kakor je bil Balzac. Knjižničarja so pa seveda odpustili. Hitlerjevci so napravili pomp, da so na velikih grmadah sežigali »židovske« knjige. Krščanski socialci, ki v »katoški« Avstriji nimajo niti 20 odstotkov pristavšev, si ne upajo uprizarjati takih kresov. Furtimaško so spravili svojo ustavo pod streho in lepo po tihem čistijo knjižnice po receptu, ki se prekrasno ujema z merilom, po katerem je pred leti hotel katoški učenjak »očistiti« knjižnico Delavske zbornice v Ljubljani.

Politike se otepajo. — Pretežna večina slovenskih književnikov in pisateljev se odlikuje po tem, da se trdovratno brani vsake resničnosti, vsakega pogleda v življenje, kakor teče med nami. V tem so prav sorodni srednjeveškim skolastikom. Slovenskega kmeta študirajo in opisujejo po angleških romanih, slovenskega meščana iščejo po francoskih revijah, kolikor pa so sploh prišli do delavca, mu podtkajo slabe profesorske in romantično-študentovske slabosti; bistvo ali, kakor se že reče, psiho slovenskega naroda odkopavajo v Rimu, slovenskega umetnika, pisatelja, pesnika, torej sami sebe pa iščejo v indijskih bajkah in prisposodobah. Zato je ta »originalna« literatura takšna, kot je, in zato je menda prišlo založbam na misel, da je najbolj pošteno in koristno, da namesto slabih »domačih originalov« izdajajo rajši francoske, angleške in ruske »originale« v slovenskem prevodu. Pa kmalu bi predaleč zašel. — Ker se naši literati in književni uredniki tako otepajo vsake resničnosti, so seveda zelo užaljeni, če jim kdo očita, da imajo kaj opravlja s politiko. Tak res neupravičen

očitek se je pa kljub temu javno izrekel. Zato se je vnela vroča debata med uredniki »Ljublj. Zvona«, »Sodobnosti« in »Dom in Sveta« radi politike. In ta prepir bi bil morda duhovit in plodovit, če bi ta prevzvišena pišoča cerkev res imela kaj političnega ali konkretnega v sebi. Tako se bo pa najbrže vsa diskusija iztekla v kako doktorsko zgodovinsko disertacijo o slovenski polemiki v časih, ko še ni bilo Frana Levstika in njegovega velikega učitelja — Ocvirka.

»Slovenec« mobilizira društvene pečate. — »Slovenec« je že precej časa vzor skrajno reakcionarnega dnevnika. Neprestano grmi proti marksizmom, socializmom, framazonom in prav tako neutrudljivo tolaži svoje bravce, da bo kmalu zatemnila reakcija Francijo, Španijo, Švico, Rusijo itd. Nehote se je »Slovenec« sam izdal, odkod izvira njegov blazen strah pred socializmom, zakaj povsod vidi same sovražnike »vere«: njihovi lastni pristaši vedno bolj dvomijo v to, če je vsa ta po »Slovencu« hvalisana politika klerikalizma v skladu s Kristusovim naukom, socialno pravičnostjo in interesi naroda. Tako si je upala krščansko-socialistična »Beseda« zapisati svoje mnenje o Dollfussu, Starhembergu in slovenskih oboževalcih tega čistega katoškega režima v Avstriji. »Slovenec« ve, da z argumenti ne more operirati. Zato je zbral nekakšne dopise raznih katoških akademskih društev, ki obsojajo bogokletno početje »Besede«. Seveda, štampljlk je mnogo na svetu in s pečati danes ni težko protestirati in obsojati, ko je tehnika tako napredovala, da dobiš nove pečate v poljubnem času po naročilu in plačilu. Pečati so obsodili vse tiste, ki niso zadovoljni z nekrščansko politiko klerikalizma, in so odobrili početje svojih gospodarjev — toda živi ljudje se še s tem niso odpovedali sodbi in obsodbi tistih, ki za najbolj protiljudsko politiko zlorablajo Kristusovo ime in vero. X.

Premnogim je delavska organizacija kot dežnik: spomnijo se na njo le, kadar jo potrebujejo. „Svobodaš“ pa mora pomagati delavski organizaciji vselej, ker s tem pomaga vsem in sebi.
